

Tine S. Prøitz og Petter Aasen

Skolverkets nye forskningsprogram

- studie av en implementeringsprosess 2001-2002

NIFU skriftserie nr. 8/2003

NIFU – Norsk institutt for studier
av forskning og utdanning
Hegdehaugsveien 31
0352 Oslo

ISSN 0808-4572

Forord

Gjennom prosjektet *Forskning om forskning – en studie av utdanningsforskning initiert av Skolverket 2001 – 2003* studerer Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU) et utdanningsforskningsprogram som er initiert av Statens skolverk i Sverige. Prosjektet har form av følgeforskning der hensikten er å vinne innsikt i hvordan sektorforskningsprogrammet blir realisert og fungerer i forhold til målsettinger og formulerte virkemidler slik at forskningsledelsen i Skolverket eventuelt kan justere kursen underveis. Tanken er at den innsikt som en slik studie gir, kan bidra til å utvikle gode systemer for initiering og oppfølging av prosjektene og til hensiktsmessig dialog mellom programledelsen og praksisfeltene på den ene siden og forskningsutførende miljøer på den andre siden. Et mål er å utvikle gode systemer og hensiktssvarende rutiner for tilbakekobling av den kunnskap som vinnes gjennom forskningen til Skolverket så vel som til lokale myndigheter og skolene. På den måten kan prosjektet bidra til å øke kvaliteten og relevansen i sektorforskningsprogrammet.

1. mars 2003 ble Skolverket delt i to myndigheter. Den ene myndigheten bærer fremdeles navnet *Skolverket* og har som hovedoppgave å kontrollere kvalitet og resultater i svensk grunnopplæring og å utøve tilsyn på kommunenivå og i skolene. Den andre myndigheten, *Myndigheten för skoleutveckling*, skal støtte kommuner, skoler og barneomsorgen i arbeidet med å forbedre og videreutvikle sin virksomhet. Forskningsprogrammet som ble initiert i 2001, videreføres under denne myndigheten.

I foreliggende rapport ser vi nærmere på implementeringen av den del av forskningsprogrammet som går under betegnelsen *Miljøstöd*. Rapporten retter oppmerksomheten mot dialogen med potensielle forskningsmiljøer og utvelgelsen av de forskningsutførende miljøene som i dag mottar støtte fra forskningsprogrammet. Rapportens innhold er presentert og diskutert på møter med programledelsen og på seminar med de utvalgte forskningsmiljøene.

Oslo, april 2003

Petter Aasen,
Direktør

Innhold

1 Skolverket som kunnskapsorganisasjon.....	7
1.1 Innledning.....	7
1.2 Rapportens tema og problemstillinger.....	9
1.3 Forskningsprogrammet.....	11
1.4 Metodisk tilnærming	13
2 Resultater.....	20
2.1 Miljøbeskrivelsene i forhold til Skolverkets forskningsinnretning.....	20
2.2 Generelle data om miljøene	23
2.3 Miljøenes nettverk/samarbeidskonstellasjoner.....	25
2.4 Oppsummering	27
2.5 Nitten miljøbeskrivelser sett i forhold til 117 beskrivelser.....	27
2.6 Miljøbeskrivelsene sett i forhold til Inbjudan	29
3 Et spesielt fokus på lærandet.....	32
3.1 Utvidet profilanalyse av miljøbeskrivelser med lærandet som hovedområde	33
3.2 Analyseguide II	33
3.3 Resultat	35
3.4 Lærandet som begrep	37
4 Et komparativt perspektiv	40
4.1 Skolöverstyrelsens forskningsbevilgninger 1980-1990	40
4.2 Sluttkommentar	42
4.3 Veien videre.....	45
Litteratur	47
Vedlegg 1: Analyse I - 59 miljøbeskrivelser med lærandet som hovedområde, 9	
utvalgte.....	49

1 Skolverket som kunnskapsorganisasjon

1.1 Innledning

Statens skolverk ble opprettet 1. juli 1991 og avløste Skolöverstyrelsen som sentral forvaltningsmyndighet for skolevesenet i Sverige. Det innebar at Skolverket fikk det nasjonale ansvaret for tilsyn, kontroll, oppfølging, evaluering og utvikling av skolen etter de mål og retningslinjer som regjeringen og riksdagen gir. Overgangen fra Skolöverstyrelsen til Skolverket må ses i lys av en generell politisk prosess som innebar at en sentralisert, detaljert regelstyring av skolen ble tonet ned til fordel for et desentralisert system med sterkere betoning av lokal frihet (Telhaug og Aasen 1999). Opprettelsen av Skolverket reflekterer på mange måter en ny forståelse av sentrale forvaltningsmyndigheter som i den internasjonale litteraturen ofte betegnes som New Public Management, dvs. en ny styringsfilosofi kjennetegnet ved overgangen fra regelstyring og detaljstyring til målstyring, resultatstyring og rammestyring. Denne nye styringsstrategien for offentlig sektor innebærer en overgang fra en situasjon der den sentrale myndigheten kontrollerte at regler ble overholdt og direktiver fulgt, til en situasjon der den sentrale myndighetens hovedoppgave er å utvikle visjoner og mål og stimulere til lokale initiativ når det gjelder strategier, tiltak og løsninger. Gjennom å formidle kunnskap, ideer og erfaring skal den sentrale myndigheten stimulere til lokal nytenkning og kreativitet.

Skolverket er på mange måter en modernistisk organisasjon med stor tillit til kunnskapens autoritet og kunnskap som grunnleggende forutsetning for politisk, administrativ og praktisk-pedagogisk virksomhet. Denne troen på kunnskap er selvsagt ikke blind. I Skolverkets forskningspolitiske dokumenter ser vi at den hele tiden avveies gjennom formuleringer som setter vitenskap og kunnskap inn i et kontekstuellt, sosialt og historisk perspektiv. Likevel representerer Skolverkets virksomhet og organisasjon en sterk tro på kunnskapens betydning for å utvikle en omforent problemforståelse, og for utvikling av hensiktssvarende lokale, temporære løsninger. Skolverket ble med andre ord etablert som en sentral myndighet som skulle legge grunnlaget for kunnskapsbasert styring innenfor et desentralisert system.

Målstyring ble i denne sammenheng det nye slagordet. Skolverkets første generaldirektør uttrykte det på denne måten:

“The transistion can in a broad way be described as a change from rule governing to goal governing, and thereby as a change from ante-control to postcontrol” (Lundgren 1993).

Generelt innebærer målstyring at sentrum skal angi retninger og legge rammene for utviklingen, men ikke i samme grad som tidligere foreskrive løsninger i detalj eller overstyre. Når det gjelder styringen av utdanningssystemet, innebærer dette en

desentralisering av myndighet til kommunene og skolene. Sentral politisk styring skal utøves mer indirekte gjennom innflytelse på sosiale handlinger underveis. Den konkrete styringen skjer gjennom lokale, kontekstavhengige og temporære beslutninger og prosesser som forventes å bringe utviklingen i den retning som er stukket ut. Skolens virksomhet skal f. eks. innrettes mot felles mål som demokrati, likhet, rettferdighet, kunnskapsutvikling osv.

Målstyringen bygger på deltagelsesprinsippet; skolevesenet skal drives og utvikles gjennom kontinuerlig dialog mellom alle dets aktører og der ansvaret for beslutninger og gjennomføring skal legges så langt ned i systemet som mulig. På denne bakgrunn blir det en målsetting å utvikle skolesystemet som et kunnskapsbasert system slik at beslutninger på ulike nivå alltid kan dra veksler på det beste kunnskapsgrunnlaget. Sentrale myndigheter skal legge til rette for lokal, kunnskapsbasert refleksjon som skal gi det beste grunnlaget for lokale beslutninger og løsninger.

Teorier om lærende organisasjoner eller om informert styring i et desentralisert organisasjonssystem blir sentrale i en slik sammenheng. Slike teorier tematiserer hvordan beslutningstakere på ulike nivåer i systemet samler informasjon, lager synteser og trekker konklusjoner. På grunnlag av den innsikt og kunnskap som genereres gjennom oppfølging, utviklingsarbeid, evaluering og forskningsformidling skal den enkelte kommune, den enkelte skole og den enkelte lærer, som står nær oppgavene og problemene, selv vurdere alternativer og fatte beslutninger. Et slikt desentralisert, kunnskapsbasert systemet skal kunne takle raske omstillinger. Fleksibilitet, mangfold og kvalitetssikring blir sentrale begrep i en slik sammenheng. Målsettingen er en bedre og mer effektiv brukerorientert styring og forvaltning av offentlige midler. Samtidig ligger det i dette at den rette løsningen ikke er noe som kan eller skal foreskrives fra sentralt hold.

Enkelt sagt er effektivitet og kvalitet i det nye styresystemet basert på at aktører på ulike nivåer gjør så godt de kan ut fra så gode betingelser og forutsetninger som mulig for å nå de mål som sentrale myndigheter definerer. Desentralisert styring av utdanningssystemet vil kreve høy kompetanse hos aktørene på ulike nivå i organisasjonen. Skolverket skal legge til rette for og oppmuntre til kunnskapsbasert refleksjon gjennom en kontinuerlig dialog eller “*möten*” med sektorens beslutningstakere og aktører. Aktørenes handlinger skal være kunnskapsbaserte, Skolverket skal “...*contribute to understanding by offering insights and perspectives on the conditions of schools and their functioning*” (Pettersen og Wallin 1993). Både undervisning, administrasjon og politikk kan forstås som handling, og kunnskaper skal sette aktørene i stand til å handle på en klokere måte.

Skolverket organiserer flere kunnskapsgenererende virksomheter som konstituerer Skolverket som kunnskapsorganisasjon. Skolverket overtok blant annet Skolöverstyrelsens forskningsbevilgning (Aasen 1992). I Skolverketsutredningen 1990:5 (s. 20) ble denne oppgaven formulert på følgende måte:

“En viktig oppgift for Skolverket blir att främja skolforskningen. I denna uppgift ingår såväl hanteringen av ett sektorforskningsanslag som samverkan med andra nationella och internationella organ som stöder eller genomför skolforskning. Skolforskningen bör syfta till att ge långsiktig och mångsidig uppbyggnad av kunskaper och kompetens av betydelse för skolans utveckling och i detta sammanhang ta fasta på kunskapsbehov på såväl nationell som lokal nivå. Skolforskning blir därmed enligt min mening ett betydelsesfullt instrument för Skolverkets medverkan i skolutvecklingen”.

I perioden 1993-1996 ble forskningsbevilgningen forvaltet gjennom et nytt forskningsprogram (Fördjupad anslagsframställning Forskning 1993/94 - 1995/96). En hovedtanke bak dette programmet var å ta høyde for endringen i styringsstrategi; fra et sentralisert regelstyrt system med vekt på universelle løsninger, til et målstyringssystem som inkluderte større ansvar for lokale myndigheter til å legge strategier, og implementere og evaluere politikken. Forskningsprogrammet reflekterte på mange måter en ambisjon om et endelig brudd med en instrumentalistisk begrunnelse for forskning og den sosiale ingeniørkunst, som etter manges mening i for stor grad hadde fått dominere utdanningsforskningen under Skolöverstyrelsen. Denne forskningen hadde vært mer tilbøyelig til å søke etter vellykkede løsninger på åpenbare problemer, og hadde i mindre grad orientert seg mot kognitive kriterier for forståelse. Med andre ord hadde den tidligere tilnærmingen vært mer opptatt av teknologi enn forståelse. Denne tendensen ble til en viss grad forsterket gjennom det atferdsvitenskapelige perspektivet som var innebygd i den dominerende psykologiske tradisjonen i svensk utdanningsforskning.

Forskningsprogrammet ble senere revidert med tanke på perioden 1997-1999 (Fördjupad anslagsframställning 1997-99). Høsten 1996 fikk imidlertid Skolverket beskjed om at “den statsfinansielle situasjonen” innebar at bevilgningen for 1997 ville bli redusert til cirka 7 millioner kroner. Skolverkets opprinnelige forskningsprogram fra 1993 var tilpasset en budsjetttramme på nesten 30 millioner kroner. Budsjettkuttet betydde at det reviderte programmet aldri ble realisert. Skolverket anvendte reservasjonsmidler for å overholde inngåtte avtaler og forpliktelser slik at volumet til en viss grad ble opprettholdt de følgende år, men fra 1997 ble forskningsprogrammet gradvis avvirket.

Regjeringsproposisjonen Forskning og fornyelse (Prop. 2000/2001:1) annonserte en revitalisering av Skolverkets sektorforskningsprogram. Skolverket fikk i oppdrag å utarbeide en ny strategi for programmet i ”syfte att ge översikt och öka tillgänglighet till relevant forskning och kunskap. Genom ett program byggt på vetenskaplig grund skall kunskapen öka inom och ut om skolväsendet om dess förutsetningar och resultat” (s. 1). Det nye forskningsprogrammet ble initiert i 2001.

1.2 Rapportens tema og problemstillinger

Denne rapporten er et resultat av prosjektet Forskning om forskning – en studie av utdanningsforskning initiert av Skolverket. Gjennom et følgeforskningsdesign studerer og analyserer prosjektet Skolverkets nye forskningsprogram i perioden 2001-2002. Hensikten

er å vinne innsikt i hvordan forskningsprogrammet blir realisert og fungerer i forhold til målsettinger og formulerte virkemidler slik at forskningsledelsen i Skolverket eventuelt kan justere kursen underveis. Tanken er at den innsikt som en slik studie gir, kan øke kvaliteten og relevansen i den forskning som programmet finansierer, bedre systemer for initiering og oppfølging og bedre utbyttet av den sektororienterte forskningen. Prosjektet er en videreføring av studier som ble gjort av Skolverkets forskningsprogram for perioden 1993-1996 og 1997-1999.

I prosjektets prosjektbeskrivelse for perioden 2001-2003 heter det at oppmerksomheten skal rettes mot følgende forhold (NIFU 19.12.00):

- Utvelgelse og oppfølging av forskningsutførende miljøer og personer
- Kommunikasjon innad og utad når det gjelder Skolverkets forskningsansvar
- Programledelse og administrative rutiner
- Forskningsprogrammets relasjon til andre kunnskapsutviklende aktiviteter i Skolverket
- Utviklingen av en interaktiv modell for sektorforskning
- Etablering av arenaer for forskningssamarbeid (nettverk)
- Porteføljestudie som følger prosjekter som blir iverksatt
- Forskningens relasjon til utdanningsreformer, samfunnsendringer og utviklingsarbeid
- Formidling og anvendelse

Denne rapporten er primært utarbeidet med utgangspunkt i første kulepunkt. Vi ser nærmere på utvelgelsesprosessen og dialogen med potensielle forskningsutførende miljøer og personer. Det er lagt relativt stor vekt på kartleggingsarbeidet og analysene av datamaterialet kan i flere tilfeller karakteriseres som omfattende. Dette skyldes at rapporten skal fungere som et grunnlag for det videre arbeidet i prosjektet og i Skolverket. Denne første rapporten skal også bidra til at det etableres en database over materialet som skal anvendes i videre studier av forskningsprogrammet. Hovedvekten er i denne rapporten lagt på å kartlegge datamaterialet.

1.3 Forskningsprogrammet

Forskningsprogrammet ligger under Skolverkets forskningsenhet. Enheten har vært gjennom mange ulike organisasjonsformer, seneste organisasjonsendring skjedde 15.02.02.

Figur 1.1 Skolverkets nye organisasjon

Kilde: Skolverkets Årsredovisning 2001

Forskningsenheten, eller Sektorforskningsenheten som den blir kalt i organisasjonskissen (jfr. figur 1.1), er i dag underlagt enheten for Utvärdering.

Det nye forskningsprogrammet har som nevnt sitt opphav i Regjeringens proposisjon 2000/01:3 *Forskning og förnyelse*. I proposisjonen foreslås det en styrking av sektorforskningen og dette følges opp i statsbudsjettet samme år (prop. 2000/2001:1). Regjeringen foreslår en betydelig opptrapping av Skolverkets forskningsbevilgning til 30 millioner kroner i 2001. Opptrappingen begrunnes med at forandringer innenfor skolesystemet og forandringer i samfunnet har medført økte og høyere krav til skolen. Disse endringene knyttes eksempelvis til økt internasjonalisering, globaliseringen, det flerkulturelle, samfunnets kulturelle verdigrunnlag, den informasjons- og kommunikasjonsteknologiske utviklingen, utdanningssystemets ekspansjon, utdanningsreformer og samfunnspolitikk. Desentraliseringen og den målstyrte skolen stiller med andre ord fornyede krav til et høyt profesjonelt nivå. Regjeringen ønsket på denne bakgrunn å styrke lærernes og pedagogenes vitenskapelige kunnskap og kompetanse. Det vises til at det er for få forskere og brist på kunnskap innenfor det utdanningsvitenskapelige forskningsfeltet.

I henhold til *Plan för Skolverkets forskningsprogram 2001-2003* skal Skolverket bidra til utvikling av utdanningssystemet gjennom å initiere og støtte forskning som er rettet inn mot sektorens kjernevirksomheter. Disse kjernevirksomhetene er: ”*Det lärandet som sker i barnomsorg, förskoleklasser, grundskolor, gymnasieskolor och vuxenutbildning.....det arbete som bedrivs för att leda lärandet och för att leda de organisationer i vilka lärandet*

sker.”. Videre vises det til at den forskning Skolverket initierer skal bidra til at begreper, teorier og referanserammer utvikles for å fungere som et godt underlag for både politiske beslutninger og den pedagogiske refleksjonen og handling. Forskningen skal ha tydelige koblinger til barneomsorgen og skolehverdagen og gjennom dette berøre de unges, lærerens/pedagogens og skoleledernes læring, arbeidsvilkår, arbeidssituasjon og utviklingsmuligheter. I Planen understrekes det at Skolverkets forskningsinnretning skal forsøke å møte de utfordringer som preger kunnskapsbasert styring innenfor et desentralisert system. En ser for seg at dette lar seg gjøre ved bruk av en interaktiv forskningsmodell der det etableres arenaer for samråd og diskusjoner mellom forskere og brukere/praktikere. Gjennom disse møteplassene og et slikt samspill vil Skolverket identifisere og støtte områder med særlige behov for forskning.

Etter samtaler med ulike parter har Skolverket slått fast at tyngdepunktet for forskningsinnretningen for det neste tiåret skal omhandle den hverdagslige virksomhet i utdanningssystemet. Hensikten med forskningen skal være å synliggjøre og øke forståelsen for de arbeidsprosesser og samspillmønstre som leder til skolens resultater, dette gjelder også for hvordan virksomhetenes vilkår innvirker på resultatene. Skolverket har plukket ut og definert tre hovedområder for den forskningsvirksomhet som skal initieres og støttes; *lärandet, lärarbete og ledningsverksamhet*.

Skolverket har på grunnlag av sin Plan for forskningsprogram 2001-03 utarbeidet en Inbjudan (sendt 28. mars 2001 med svarfrist 24. april samme år) der de svenske forskningsmiljøene inviteres til å komme med en skriftlig presentasjon på fire sider av sin kompetanse og virksomhet i henhold til Skolverkets hovedområder. Hensikten med denne invitasjonen er å, med grunnlag i disse miljøbeskrivelsene, gi Skolverket et utgangspunkt for å etablere kontakt med ulike forskningsmiljøer for senere å kunne legge ut oppdrag om forskning i bestemte retninger. Skolverket har mottatt 122 miljøbeskrivelser fra ulike forskningsmiljøer i Sverige på sin Inbjudan. Per oktober 2001 var det opprettet videre dialog med 19 miljøer.

I denne delen av prosjektet *Forskning om forskning* har vi studert samtlige miljøbeskrivelser og kartlagt ulike sider ved miljøene for å kunne danne et første overblikk over materialet. Vi har søkt å identifisere de mest karakteristiske trekkene ved miljøene slik de presenteres i beskrivelsene for på den måten å kunne få et bilde av tyngdepunkter i materialet, hva som kjennetegner forskningsmiljøene og den forskning som utføres, hva slags nettverk og samarbeid de ulike miljøene har med andre forskere ved ulike institusjoner i inn og utland, samt hva slags kontakt miljøene har med omverdenen/praksisfeltet.

1.4 Metodisk tilnærming

Den systematiske undersøkelsen som er gjort av de 122 miljøbeskrivelsene, er til dels basert på de samme klassifiseringssystemene som lå til grunn for analysene av Skolverksforskningen i periodene 1993-1996 og 1997-1999 (Aasen 1992, Aasen Leirvik og Nordtug 1995, Aasen og Hopperstad 1997, Aasen 2000). Samtidig har denne profilanalysen en litt annen form fordi det nå dreier seg om studier av miljøbeskrivelser og ikke beskrivelser av konkrete prosjekter som tidligere. Det betyr at datamaterialet er av en litt annen karakter. Sentrale referanserammer for analysene er Inbjudan 2001-03-28, Plan for Skolverkets forskningsprogram 2001-2003 Dnr 01-2001:899 og samtaler med ledelsen av Skolverkets forskningsenhet i møte 21.08.01, 19.11.01 og 8.02.02.

Det er viktig å presisere at denne første tilnærmingen til materialet kun knytter seg til det tekstlige uttrykk miljøbeskrivelsene gir. Det betyr at i den grad miljøbeskrivelsene henviser til internett og hjemmesider eller andre kilder for utdypende informasjon, er dette ikke fulgt opp og tatt med i analysearbeidet. Det betyr også at det er kun det som står nevnt i beskrivelsene som inngår i denne profilanalysen, således vil sider ved miljøene som ikke er nevnt i innsendelsene ikke komme med. Noen miljøbeskrivelser er søknader om midler til prosjekter eller annet. I de tilfellene der det følger en beskrivelse av et forskningsmiljø og søknaden knytter seg til et prosjekt er disse tatt med i analysen. I tilfeller der søknaden dreier seg om prosjekter, konferanser eller publiseringsstøtte og det ikke finnes beskrivelse av noe forskningsmiljø, er disse tatt ut av analysen. Dette gjelder for fem innsendelser, dette innebærer at analysen omfatter 117 miljøbeskrivelser.

”Analyseguide”

Kartleggingen av materialet er gjort med utgangspunkt i metodiske prinsipper for dokumentanalyse. Hovedessensen med denne typen metode er å kode dokumentenes budskap inn i kategorier som er relevante for studiet (Borg, Gall og Borg 1996). I og med at datamaterialet i form av forskningsinstitusjonenes miljøbeskrivelser ikke er utformet etter et standardisert oppsett har det vært nødvendig å utvikle ”analyseguider”. Disse har fungert som leseguider i arbeidet med selve kartleggingen for metodisk å sikre så lik behandling av hver beskrivelse som mulig.

”Analyseguidene” består av bestemte kategorier variabler basert på det klassifiseringssystemet og de premissene for analysen som allerede er nevnt. Videre inneholder guiden kodede variabler for plassering av de ulike miljøbeskrivelsene i forhold til de ulike kategoriene. Dette betyr at vi i lesingen av miljøbeskrivelsene har gitt hvert miljø ulike verdier i henhold til analyseguidene avhengig av hva miljøbeskrivelsene inneholder. Resultatet er frekvensfordelinger over miljøbeskrivelsenes innhold i forhold til guidens kategorier. Det er utviklet to guider, først en for kartlegging av det totale bildet av samtlige miljøer og deretter én for videre kartlegging av miljøbeskrivelser som faller inn under kategorier av særskilt interesse.

Den første analyseguiden inneholder elleve variabler, disse variablene er gruppert i tre ulike grupper. Den første gruppen kartlegger miljøbeskrivelsene i forhold til Skolverkets ønskede og definerte *forskningsinnretning*. Den andre gruppen kartlegger beskrivelsene i forhold til *generelle data* som miljøenes institusjonstilknytning, fag og disiplintilknytning og antall forskere. Den tredje og siste grupperingen er knyttet til miljøenes *nettverk/samarbeidskonstellasjoner*. I analysen ser vi på hvilke forskernettverk, nettverk mellom ulike institusjonstyper og nettverk miljøene har med omverdenen. Den andre analyseguiden er utformet for å se nærmere på én enkelt kategori av miljøbeskrivelsene. Analyseguide II er mindre omfattende og utformet spesielt for beskrivelser med lærandet som forskningsområde. Vi vil komme tilbake til den andre analyseguiden senere i rapporten (jfr. Kap 3).

Under følger en redegjørelse av den første analyseguidens bestanddeler gruppevis:

- **Gruppe I: Miljøbeskrivelsenes forskningsinnretning**

Variabel 1 Innretning i forhold til Skolverkets hovedområder:

Under denne første kategorien variabler er Skolverkets forskningsinnretning metodisk operasjonalisert ved å hente frem tre definerte hovedområder for skolverksforskningen og kartlegge miljøenes anknnytning til disse:

Skolverkets tre hovedområder er:

1. *”Lärandet bland barn, unga, och vuxna i sådana organiserade sammanhang som ingår i Skolverkets sektorsansvar*
2. *Lärararbete som bedrivs för att underlätta det lärande som sker i de organiserade sammanhang som ingår i Skolverkets sektorsansvar*
3. *Ledningsverksamhet inom sådana lokala organisationer som ansvarar för utbildningsinsatser inom sådana fält som ingår i Skolverkets sektorsansvar”*

For å kunne plassere de ulike miljøbeskrivelsene langs disse variablene, er Skolverkets utdypning av hva som menes med de tre hovedområdene anvendt som grensedragninger.

- ✓ Skolverket definerer hovedområdet *Lärandet* på denne måten i Planen: Det vises til at det innenfor dette hovedområdet vil stimuleres til forskning om *lärandet* innenfor tre brede felt: 1) Forskning på pedagogiske og sosiale prosesser som utvikles i utdanningssituasjoner. Denne forskningen skal belyse læringsprosesser i forhold til barneomsorg, skole og voksenopplæring. Det pekes på at valg av lærestoff og valg av arbeidsformer er viktige forskningsfelt. Videre ønskes forskning som retter sin oppmerksomhet mot ulike pedagogiske trender for kritisk å granske; hensikter og resultater. Det ønskes også forskning som kan klarlegge hva som kjennetegner det indre arbeidet og forholdene i førskoler, fritidshjem og skoler bygget på ”brede belysende” studier. Denne forskningen ses også som

hensiktsmessig for å oppnå fordypet forståelse av hvilke årsaker som ligger bak variasjoner i de ulike utdanningsmiljøenes resultater.

2) Det er videre forventet at forskningen innenfor dette hovedområdet skal rette oppmerksomhet mot barneomsorgens og skolens evner og muligheter til å innvirke på barnas og de unges utvikling av ”varaktiga värden” – noe som legger føringer for deres fremtidige liv som medborger i et demokratisk samfunn¹. Det vises til behov for utforskning av den sosiale utvikling som leder til selvstendighet, initiativ, solidaritet, samarbeidsevner, toleranse og evne til å delta i beslutningstaking, her vises det også spesielt til en bred belysende tilnærming. Dette forskningsfeltet er også åpent for forskning av en mer fordypende karakter der identitetsutvikling og normutvikling har en sentral rolle.

3) Et tredje felt under dette hovedområdet er møtet mellom utdanningsvirksomhetene og barn, unge og voksne ikke går som planlagt. Forskningen her skal rettes mot hvorfor møtet ikke blir så produktivt som en hadde lagt opp til.

- ✓ Skolverket definerer hovedområdet *Lärararbete* på denne måten i Planen (Skolverket 2001): Forskningen under dette hovedområdet skal ha fokus på de prosesser som utvikles i lærerarbeidet – som samspillet mellom ulike arbeidsvilkår, læreroppgavens art og personalets forståelse av og forestillinger om virksomheten. Det sentrale for Skolverket er forskning som klargjør hvordan lærere forstår sitt kollektive oppdrag og hvordan deres forestillinger om lagarbeid preger den moderne lærergjerning.
- ✓ Skolverket definerer hovedområdet *Ledningsverksamhet* på denne måten i Planen: Skolverket ønsker seg forskning som er rettet mot problemstillinger angående ledelsesdynamikk, hvordan makt og kompetansespørsmål forhandles og håndteres, hvordan ansvar og rettmessigheter fordeles og hvilken innvirkning disse ordningene har på resultatene i virksomhetene. Under dette følger at det i den mål- og resultatstyrte virksomheten synes viktig og nødvendig å finne hensiktsmessige verktøy for granskning, vurdering og forbedring av virksomheter og deres resultater. Det vises også til at det er nødvendig med forskning på evaluering og kvalitetsarbeid betraktet som verktøy for utvikling, informasjon og kontroll.

Under denne kategorien er det også lagt inn en variabel som fanger inn miljøer som dekker flere av hovedområdene samtidig.

Variabel 2 Miljøenes forskningsanalytiske nivå:

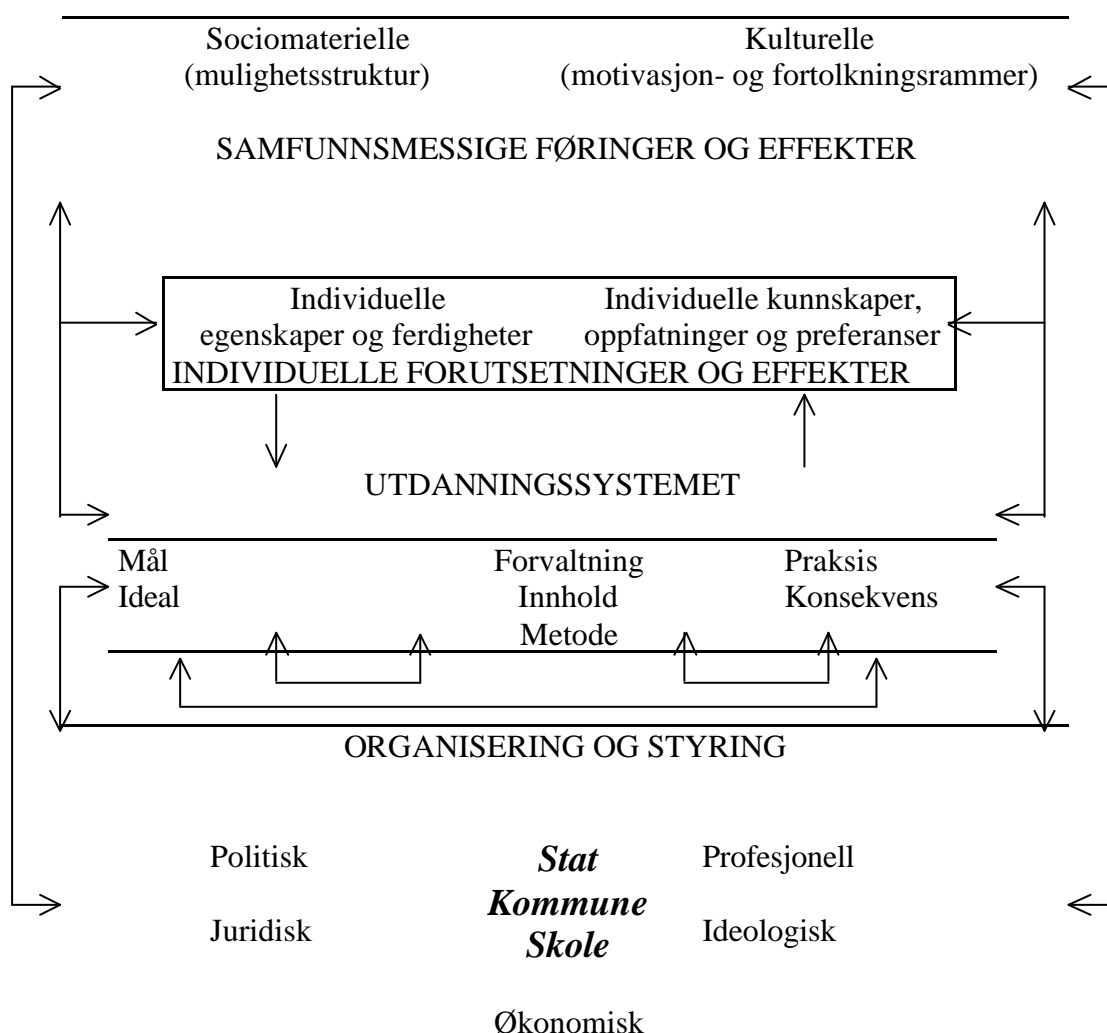
I og med at kunnskapsfeltet om utdanning er svært bredt, kan utdanning som forskningsområde angripes og studeres med utgangspunkt i flere forskjellige nivåer. For å finne miljøenes samlede hovedprofil i forhold til spennvidden og hvilke analytiske nivåer

¹ Det svenske ”varaktiga värden” tilsvarer ”varige/holdbare verdier” på norsk.

som fokuseres, har vi brukt en grunnmodell for å kartlegge dette. Modellen er tidligere presentert av Aasen (1992). Modellen inndeler utdanning som forskningsområde i fire nivåer:

- Samfunnsmessige sosiomaterielle og kulturelle føringer og effekter – i form av mulighetsstrukturer, og motivasjons- og fortolkningsrammer
- Individuelle forutsetninger og effekter – som individuelle egenskaper og ferdigheter og individuelle kunnskaper, oppfatninger og preferanser
- Utdanningssystemet – med dets mål og ideal, forvaltning, innhold og metode, samt praksis og konsekvens
- Organisering og styring – med forholdet mellom stat og kommune, det politiske og det profesjonelle, samt juridiske, økonomiske og ideologiske forhold

Figur 1.2 Utdanning som forskningsområde – fire analytiske nivåer

I tillegg til disse fire er det lagt til en variabel for de tilfellene der flere forskningsområder dekkes samtidig.

Variabel 3 Innretning skolenivå/institusjonstype:

I tillegg til forskningsinnretning og forskningsanalytisk nivå har forskningsmiljøene et eller flere fokusfelt knyttet til utdanningssystemets nivåer. Vi har kartlagt miljøbeskrivelsene i henhold til fire skolenivåer; før/grunnskole, grunnskole, gymnasieskole og voksenopplæring. Variabelen voksenopplæring sprer seg over alle nivåene og kan i enkelte tilfeller også dekke kurs i høyere utdanning. Det er lagt til en variabel for de tilfellene der miljøene dekker flere skolenivåer.

- **Gruppe 2: Generelle data om miljøene**

Variabel 4 Miljøets institusjonstilknytning:

Ved hjelp av denne variabelen kartlegges miljøets institusjonstilknytning, det vil si institusjonen hvor miljøbeskrivelsene er sendt fra eller har sin kjerne. Vi skiller her mellom tre institusjonstyper; universitet, høyskole og gymnas, i tillegg har vi en variabel for søkere med annen tilknytning enn en institusjon for utdanning og forskning. Dette kan være ulike instanser som driver forskning som forskerskoler, forskningsinstitutter, sykehus og lignende.

For en ytterligere spesifisering under dette punktet har vi også kartlagt beskrivelsene langs noen utvalgte institusjoner og grupperinger av institusjoner. Dette gjør at vi kan sammenlikne innsendelsesfrekvensene fra bestemte institusjoner med tidligere studier av samme type innenfor prosjektet. Samtidig kan dette gi en innsikt i hva som kjennetegner institusjoner med flest innsendte beskrivelser og hva som skiller disse fra hverandre, evt. hva som kjennetegner miljøer som foreløpig er valgt ut for videre samtaler. Vi har her plassert Stockholms universitet, Uppsalas universitet, Linköpings universitet, Umeås universitet og Göteborgs universitet som representanter for de "gamle" svenske universitetene. Universitetene i Luleå, Lund, Karlstad, Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU), Växjö og Örebro går under kategorien andre universiteter der samtlige bortsett fra Lund er universiteter av "nyere" art. Videre har vi plukket ut Lärarhögskolan i Stockholm (LHS) og Lärarutbildningen i Malmø som egne variabler, mens de andre høyskolene går under variabelen andre høyskoler.

Variabel 5 Fag/disiplintilknytning:

Med variabel fem kartlegges miljøenes fordeling i henhold til fag/disiplintilknytning. Vi har brukt både enkeltfag og grupperinger av fag som variabel i henhold til antall forekomster. Fag/disiplintilknytningene som er tatt med er; pedagogikk, spesialpedagogikk, lærerutdanning og fagdidaktikk ved institusjoner for lærerutdanning, psykologi, språk/historisk-filosofiske fag, samfunnsfag - som omfatter statsvitenskap, sosialøkonomi, jus og sosiologi, realfag som omfatter matematiske fag, fysikk og kjemi samt tekniske fag, estetiske fag som kunst og musikk. I tillegg kommer to variabler; en for de tilfellene der miljøene er flerfaglige og en for de tilfellene der faglig tilhørighet faller utenfor analysekategoriene.

Variabel 6 Antall forskere:

Denne variabelen kartlegger antall forskere i forskningsmiljøene i tre grupper; 1-3 forskere, 3-6 forskere og 6 eller flere forskere. Under denne variabelen telles alle som betraktes å være forskere i miljøet av forskningsmiljøet selv.

Variabel 7 Kjønn – avsender/kontaktperson:

Variabel sju kartlegger kjønnsfordelingen over innsendere/kontaktperson til forskningsmiljøene. Her telles den som er oppgitt som avsender eller kontaktperson og som har en faglig tilknytning til miljøet. Denne presiseringen utelukker avsendere som har signert i regi av sin administrative-/ledelsesstilling.

- ***Gruppe 3: Miljøenes nettverk/samarbeidskonstellasjoner***

Under denne grupperingen har vi kartlagt forskermiljøenes ulike nettverk/samarbeidskonstellasjoner. I hovedsak dreier det seg om en eller annen form for samarbeid med andre forskere på andre institusjoner og med omverden. Dette er en variabel der grad av formalisert nettverk kan diskuteres og datamaterialet er åpent for nærmere studier av dette. I første rekke har vi kartlagt nettverk forstått som ulike typer samarbeid.

Variabel 9 Forskernettverk:

Under denne variabelen har vi skilt mellom lokale, nasjonale, internasjonale og både nasjonale og internasjonale nettverk. Her kategoriseres miljøene etter hvorvidt forskerne samarbeider med andre forskere lokalt, nasjonalt, internasjonalt eller både nasjonalt og internasjonalt. I datamaterialet er det noen få eksempler på forskernettverk i streng forstand (at forskerne ikke har felles base i en institusjon, men tilhører helt ulike institusjoner og har et formalisert samarbeid i form av nettverk) men disse er så få at det ikke er hensiktsmessig å peke ut dem for seg i denne kartleggingen.

Variabel 10 Nettverk mellom institusjonstyper:

Kartleggingen av miljøbeskrivelsene langs denne variabelen er gjort på grunnlag av beskrevne/nevnte samarbeid med ulike institusjonstyper. Vi har delt inn i samarbeid mellom; universitet-universitet, universitet og høyskole, universitet-høyskole-andre, høyskole-andre og høyskole-høyskole. Andre i denne sammenhengen kan tilsvare forskerskoler, forskningsinstitutter, bedrifter, sykehus, skoler og lignende.

Variabel 11 Nettverk mellom forskermiljø/ulike brukere:

Under siste variabel har vi kartlagt forskermiljøenes kontakt med ulike brukere. Miljøene sprer seg over nettverk/samarbeid mellom miljø og kommune, miljø og faglig bruker/skole og miljø-omgivende samfunn. Sist nevnte er i hovedsak anvendt der denne typen samarbeid er omtalt i generelle termer eller det ikke oppgis annet en at miljøet samarbeidet med omgivelsene/omverdenen.

Det er viktig å understreke at få av disse variablene er gjensidig utelukkende og i de tilfellene der miljøer har et hovedfokus som for eksempel på lærandet, men også noe forskning innenfor lærararbeite, klassifiseres miljøet i henhold til forskningsmiljøets hovedfokus slik det er beskrevet i miljøbeskrivelsen.

2 Resultater

Analysens resultater presenteres gruppevis. Tabellene fremstiller frekvensfordelingene innenfor de ulike kategoriene og langs de ulike variablene for både de totalt 117 miljøbeskrivelsene og for 19 miljøer som per oktober 2001 er utvalgte for videre samtaler med Skolverket med tanke på forskningsfinansiering. På denne måten får vi også frem forskjeller og likheter mellom de 117 miljøene og de 19 som er valgt ut. Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på de metodiske svakhetene som ligger i det å sammenlikne prosentandeler mellom grupper med ulik N (her 117 og 19)².

Vi har forsøkt å konkretisere anvendelsen av variablene med sitater fra miljøbeskrivelsene under noen av variablene, her gjelder det spesielt for variablene innenfor miljøenes forskningsanalytiske nivå.

2.1 Miljøbeskrivelsene i forhold til Skolverkets forskningsinnretning

Kartleggingen av miljøbeskrivelsene langs de tre variablene innretning på hovedområder, analysenivå og utdanningsnivå viser flere tydelige tendenser.

Innretning i forhold til Skolverkets hovedområder

Kartleggingen av miljøbeskrivelsene i forhold til Skolverkets definerte hovedområder for forskningsinnretning viser at halvparten av alle forskningsmiljøene har sitt hovedfokus på lærandet. 21 prosent av miljøene har lærararbeite som hovedfokus for sin forskning og nesten tilsvarende mange av miljøene dekker flere av hovedområdene, mens kun 10 prosent oppgir å ha ledningsverksamhet som overordnet forskningsområde.

Kartleggingen av de 19 miljøbeskrivelsenes forhold til Skolverkets definerte hovedområder for forskningsinnretningen, viser at nesten halvparten av miljøene er konsentrert om forskning på lærandet (9 stk.) mens 5 av miljøene studerer lærararbeite. 2 av miljøene arbeider med ledningsverksamhet mens 3 stk. dekker flere av hovedområdene i sitt forskningsarbeid.

Miljøenes forskningsanalytiske nivå

Kartleggingen av forskermiljøenes forskningsprofil gir en skisse av miljøbeskrivelsenes samlede hovedprofil i forhold til spennvidde og spredningen av forskermiljøene over de forskjellige analytiske nivåene. Analysen viser at om lag halvparten av de 117 miljøene forsker på utdanningssystemets nivå. Dette viser seg på ulike måter i beskrivelsene: ”Vi vill i första hand studera om idrott och konstarter främjar elevernas engagemang i

² Frekvensene i tabellene vil i noen tilfeller kunne summeres til 101 eller 99 på prosentensiden, dette skyldes at vi oppgir prosenttallene i hele tall uten desimaler. Databasen som frekvensene kommer fra regner med desimalene og oppgir således riktig sluttsum på 100 prosent.

skolarbetet, forstått som en kombination av arbeidsglädje, interesse för studierna och förmåga til koncentration". I en annen beskrivelse formuleres dette slik "...ett antal forskningsprojekt och avhandlingsarbeten med fokus riktade på aktörers agerande i och erfarenheter av olika utbildningsinstitutioner, samt hur verksamheten i dessa institutioner gestaltar sig".

26 prosent forsker på utdanning på det individuelle nivået og 27 prosent forsker på flere nivåer. I to miljøbeskrivelser med det individuelle nivået som forskningsområde er dette beskrevet slik: *"De frågor som forskargruppen ägnar sig åt rör så vel lärandets vilkor som dess process, altså mötet mellan verksamhetens förutsättningar (i vid bemärkelse) och de lärandeprocesser som sker"* og slik *"...Undersöker gymnasieelevers begreppsbyggnad och förståelse av centrala matematikbegrepp...."*

Bare 1 prosent av miljøene (dvs ett av de 117 forskningsmiljøene) belyser det samfunnsmessige nivået i sine studier av utdanning. Det samfunnsmessige perspektivet skal i denne miljøbeskrivelsen dekkes på denne måten: *"Studera hur skolan påverkas av omvärlden, både av samhället, utanför och "underifrån" tex genom elev-, föräldra- och lärarinflytande, av hur skolarbetet organiseras, och av IT-styrningen"*.

Tilsvarende er det ett av de 117 miljøene (1 prosent) som studerer utdanning fra et organisering- og styringsperspektiv: Perspektivet beskrives på denne måten: *"Det pågående arbetet med dokumentation och analys av skolreformerna innebär ett fokus på den nationella nivån och den nationella politiska styrningen. Den decentralisering som kännetecknat 90-talets skolpolitik har som konsekvens att en studie av skolreformerna även på sikt bör omfatta undersökningar av hur reformar växlas från nationell til kommunal styrning och ledning"*.

Rundt halvparten (9 stk.) av de nitten miljøene studerer utdanningsfeltet ut fra utdanningssystemets perspektiv. 5 av forskningsmiljøene er konsentrert om feltet sett fra det individuelle nivået, mens 4 av miljøbeskrivelsene viser til at de studerer feltet ut fra flere analytiske nivåer. 1 miljøbeskrivelse tilsvarende den som er nevnt blant de 117 overfor har konsentrert sin forskning om utdanningsfeltet sett fra et organiserings- og styringsnivå.

Innretning skolenivå/institusjonstype

Samlet sett oppgis det at nesten halvparten av alle forskningsmiljøenes dekker flere skoleslag, dette gjelder for 45 prosent av miljøbeskrivelsene. Totalt er det på den annen side 41 prosent av miljøene som oppgir å drive forskning på før/grunnskole nivå når vi ser på variablene før/grunnskole og grunnskole samlet. 8 prosent studerer gymnasskoler og 5 prosent har voksenopplæring som fokusfelt.

Når vi ser nærmere på hva variabelen flere nivåer (tilsvarende 53 miljøer/45 prosent) omfatter i form av spredning mellom de ulike institusjonsnivåene viser det seg at mange av

miljøene har et bredt nedslagsfelt, dvs de oppgir å drive forskning på både grunnskole og gymnasieskolen, flere oppgir også at de dekker alle nivåene inkludert voksenopplæring.

Over halvparten av de nitten miljøbeskrivelsene driver forskning på flere skolenivåer. Miljøene fordeler seg jevnt på grunnskole og gymnasie med 3 miljøbeskrivelser hver. 1 av miljøbeskrivelsene viser til studiefelt som dekker voksenopplæring mens 2 miljøer forsker på før/grunnskole nivå.

<i>Gruppe I Miljøbeskrivelsenes forskningsinnretning</i>		117 miljøer		19 kontaktet	
Innretning hovedområder	Antall	%	Antall	%	
Lärandet	59	50	9	47	
Lärarbete	25	21	5	26	
Ledningsverksamhet	10	9	2	11	
Flere sammen	23	20	3	16	
Sum	117	100	19	100	
Forskningsanalytisk nivå					
Samfunnsmessige føringer	1	1	0	0	
Utdanningssystemet	52	44	9	47	
Individuelle forutsetninger	30	26	5	26	
Organisering og styring	1	1	1	5	
Flere sammen	32	27	4	21	
Ikke oppgitt	1	1	0	0	
Sum	117	100	19	100	
Nivåmessig innretning					
Før/grunnskole	20	17	2	11	
Grunnskole	28	24	3	16	
Gymnas	9	8	3	16	
Voksenopplæring	6	5	1	5	
Flere sammen	53	45	10	53	
Ikke oppgitt	1	1	0	0	
Sum	117	100	19	100	

2.2 Generelle data om miljøene

Institusjonstilknytning

En overvekt, nesten 60 prosent, av alle miljøbeskrivelsene er sendt fra miljøer knyttet til et universitet. 32 prosent av miljøbeskrivelsene har sitt opphav ved en høyskole mens 8 prosent av miljøbeskrivelsene er sendt fra miljøer med en annen tilknytning enn en institusjon for utdanning. Én miljøbeskrivelse har sitt opphav ved et gymnas.

En overvekt av de 19 miljøbeskrivelsene, 11 stk, har blitt sendt fra miljøer med universitetstilknytning. 7 av beskrivelsene har sitt opphav ved en høyskole mens 1 av de nitten miljøene kommer fra en annen type instans.

Når vi ser nærmere på hvilke institusjoner miljøbeskrivelsene kommer fra, viser frekvensene at blant de 117 miljøene er noen hyppigere representert enn andre. De eldste universitetene er hyppigst representert med nesten 50 prosent av beskrivelsene. Blant disse er Göteborgs universitet alene hyppigst registrert med 17 miljøbeskrivelser tilsvarende 15 prosent. Andre universiteter og andre høyskoler er representert med tilnærmet like mange beskrivelser (henholdsvis 15 og 16 prosent).

<i>Gruppe II Generelle data om miljøene</i>	117 miljøer		19 kontaktet	
Institusjonstilknytning	Antall	%	Antall	%
Universitet	69	59	11	58
Høyskole	38	32	7	37
Gymnas	1	1	0	0
Annet	9	8	1	5
Sum	117	100	19	100
Institusjoner				
LHS	14	12	0	0
Lärarytb. Malmö	7	6	1	5
Stockholms universitet	6	5	2	11
Uppsalas universitet	10	9	2	11
Linköpings universitet	6	5	3	16
Umeås universitet	11	9	2	11
Göteborgs universitet	17	15	0	0
Andre universiteter	19	16	3	16
Andre høyskoler	17	15	5	26
Annet	10	9	1	5
Sum	117	100	19	100

Blant de 19 foreløpig utvalgte beskrivelsene finner vi en relativt jevn spredning. Gruppen av "gamle universiteter" samlet sett utgjør litt under halvparten av beskrivelsene, Göteborgs universitet er ikke representert blant disse. Variabelen andre høyskoler er

hyppigst representert med 5 miljøbeskrivelser (tilsvarende 26 prosent) av de 19. Disse 5 er en miljøbeskrivelse fra Södertörns högskola og fire miljøer ved Högskolan Kristianstad.

Fag/disiplintilknytning

De 117 Miljøbeskrivelsene har en tydelig overvekt av fag med tilknytning til utdanningsfeltet. 31 prosent av miljøbeskrivelsene har tilknytning til pedagogikk og 18 prosent er knyttet til lærerutdanning. Sammen med spesialpedagogikk utgjør denne gruppen fag 53 prosent av miljøbeskrivelsene. Gruppen som har en tverrfaglig/flerfaglig tilnærming er imidlertid litt større enn gruppen med lærerutdanning som fagtilknytning med 22 prosent av beskrivelsene. Ellers utgjør variablene 4-9 en relativt stor andel av miljøbeskrivelsen, samlet sett 25 prosent.

Et flertall av de 19 miljøbeskrivelsene har fagtilknytning til pedagogikk, 7 miljøbeskrivelser, og nesten like mange av de nitten miljøene har en tverrfaglig/flerfaglig tilnærming til utdanningsfeltet (6 stk.). 3 miljøer har sin base i lærerutdanning noe som betyr at ”utdanningsfagene” som pedagogikk og lærerutdanning/fagdidaktikk samlet dekker mer en halvparten av miljøbeskrivelsene. Fag under kategoriene realfag, samfunnsfag og andre fag utgjør 1 miljøbeskrivelse hver i materialet.

Antall forskere

Kartleggingen viser at 61 prosent av alle miljøene består av seks eller flere forskere, mens 21 prosent av miljøene involverer 1-3 forskere. 6 prosent av miljøene oppgir ikke antall forskere involvert.

Kartleggingen viser at så mange som 15 av de 19 miljøbeskrivelsene består av grupper på seks eller flere forskere. I 2 av miljøbeskrivelsene oppgis det at miljøet består av mellom tre til seks forskere mens 1 miljø involverer mellom en til tre forskere. 1 av de nitten beskrivelsene har ikke oppgitt antall forskere.

Kjønn – avsender/kontaktperson

58 prosent av alle de innsendte miljøbeskrivelsene har en mann som avsender/kontaktperson, tilsvarende har 33 prosent av beskrivelsene en kvinne til avsender/kontaktperson. Nesten 10 prosent av forskningsmiljøene har både en mann og en kvinne som avsender/kontaktperson.

Analysen viser at i et flertall på 14 stk. av de 19 miljøbeskrivelsene er avsender/kontaktperson en mann, i 5 av miljøene er avsender/kontaktperson en kvinne mens ingen av dem er sendt inn av både en mann og en kvinne.

<i>Gruppe II Generelle data om miljøene</i>					
		117 miljøer		19 kontaktet	
Fag/disiplintilknytning	Antall	%	Antall	%	
Pedagogikk	36	31	7	37	
Spesialpedagogikk	5	4	0	0	
Lærerutdanning/fagdidaktikk	21	18	3	16	
Psykologi	1	1	0	0	
Språk/historiskfilosofiske fag	8	7	0	0	
Samfunnsfag	4	3	1	5	
Realfag/tekniske fag	8	7	1	5	
Andre fag	6	5	1	5	
Estetiske fag	2	2	0	0	
Flere sammen	26	22	6	32	
Sum	117	100	19	100	
Antall forskere					
En til tre	24	21	1	5	
Tre til seks	15	13	2	11	
Seks eller flere	71	61	15	79	
Ikke oppgitt	7	6	1	5	
Sum	117	100	19	100	
Kjønn avsender/kontaktperson					
Mann	68	58	14	74	
Kvinne	39	33	5	26	
Mann/kvinne	10	9	0	0	
Sum	117	100	19	100	

2.3 Miljøenes nettverk/samarbeidskonstellasjoner

Forskernettverk

50 prosent av de 117 forskermiljøene arbeider i samarbeid/nettverk med andre forskere både internasjonalt og nasjonalt. Blant dem som har vist til nettverk, har de fleste samarbeid av denne typen. I nesten 20 prosent av beskrivelsene vises det til nettverk/samarbeid med forskere nasjonalt, 6 prosent har lokale samarbeidsnettverk. Bare 3 prosent nevner kun internasjonalt nettverk/samarbeid i sine miljøbeskrivelser. Relativt mange, 23 prosent, av beskrivelsene har ikke omtalt noen form for forskersamarbeid eller nettverk

15 av de nitten miljøbeskrivelsene har samarbeidskonstellasjoner med forskere både nasjonalt og internasjonalt. 1 miljø har nasjonale samarbeidskonstellasjoner mens 3 har ikke oppgitt noe om samarbeid i denne forstand.

<i>Gruppe III Miljøenes nettverk</i>				
	117		19	
<i>/samarbeidskonstellasjoner</i>				
Forskernettverk	Antall	%	Antall	%
Lokalt	7	6	0	0
Nasjonalt	22	19	1	5
Internasjonalt	3	3	0	0
Både intern. og nasjonalt	58	50	15	79
Ikke oppgitt	27	23	3	16
Sum	117	100	19	100
Nettverk mellom institusjonstyper				
Universitet-universitet	13	11	1	5
Universitet-høyskole	21	18	1	5
Universitet-høyskole-annet	34	29	9	47
Høyskole-annet	3	3	2	11
Høyskole-høyskole	1	1	0	0
Ikke oppgitt	45	38	6	32
Sum	117	100	19	100
Nettverk mellom forskermiljø/ulike brukere				
Miljø-kommune	15	13	4	21
Miljø-faglig bruker/skole	18	15	3	16
Miljø-”omgivende samfunn”	15	13	2	11
Ikke oppgitt	69	59	10	53
Sum	117	100	19	100

Nettverk mellom institusjonstyper

Nesten 40 prosent av alle miljøbeskrivelsene har ikke nevnt/oppgitt noe om samarbeid/nettverk på institusjonelt nivå. Blant de resterende, om lag 60 prosent av miljøbeskrivelsene, som har omtalt dette er det 29 prosent som er i samarbeidskonstellasjoner som involverer universitet-høyskole-annet. 18 prosent er i samarbeidskonstellasjoner mellom universitet-høyskole mens 11 prosent er i samarbeidskonstellasjoner som involverer universitet og universitet. Få, 1 og 3 prosent, miljøer er i samarbeidskonstellasjoner bestående av høyskole-høyskole eller høyskole-annet.

6 av de 19 miljøbeskrivelsene oppgir ikke noe om nettverk/samarbeid på institusjonsnivå. 9 stk. av beskrivelsene oppgir å ha samarbeid med folk tilknyttet universitet-høyskole-annet, 2 miljøer oppgir å ha et samarbeidsforhold mellom høyskole-annet mens 1 oppgir å ha samarbeid universitet-universitet og universitet-høyskole.

Nettverk forskermiljø/brukere

Samlet sett viser det seg at i et flertall av miljøbeskrivelsene er ikke samarbeid/nettverk mellom forskermiljøene og ulike typer brukere nevnt – 59 prosent. Blant de gjenstående ca. 40 prosent, er det relativt jevn spredning langs variablene. 13 prosent av miljøene oppgir å ha nettverk/samarbeid med kommune, 15 prosent viser til samarbeid/nettverk med faglige brukere mens 13 prosent har samarbeid med det omgivende samfunnet.

Blant de nitten miljøbeskrivelsene som Skolverket har tatt kontakt med, har 10 miljøer ikke oppgitt om de har nettverk/samarbeid med ulike typer brukere. 4 har samarbeid med kommuner mens 3 stk. prosent samarbeider/har nettverk med faglige brukere/skole. 2 oppgir å ha samarbeid med omverdenen uten å definere dette nærmere.

2.4 Oppsummering

Om vi samlet sett tar for oss alle variablene og skal gi en karakteristikk av hva som kjennetegner de 117 miljøbeskrivelsene, så studerer flertallet av miljøene som har sendt inn en beskrivelse *lärandet*. De forsker på dette feltet med *utdanningssystemet* som analytisk nivå og knytter sin forskning til *flere skoleslag/institusjonsnivåer* samtidig. Flest miljøer har sin base ved et *universitet* og i fag knyttet til utdanningsfeltet med *pedagogikk* som hyppigste representerte disiplin. De fleste miljøene involverer *seks eller flere forskere* og har en *mann* som kontaktperson. De driver forskningssamarbeid/har forskernetttverk både *nasjonalt og internasjonalt* og de fleste institusjonelle nettverkene involverer både *universiteter, høyskoler og andre*. Av de som oppgir samarbeid med omverdenen, har flest nettverk med de *faglige brukerne/skole* av forskningen.

Samlet sett representerer også flertallet av de nitten miljøbeskrivelsene forskning innenfor Skolverkets hovedområde *lärandet*. De fleste miljøene studerer utdanningsfeltet med *utdanningssystemet* som forskningsanalytisk nivå og de fleste driver forskning på *flere skoleslag*. Flertallet av miljøbeskrivelsene er sendt fra et *universitet* og har sin faglige tilknytning til ”utdanningsfag”, først og fremst *pedagogikk* men også lærerutdanning. Forskningsmiljøene består oftest av *seks eller flere forskere*. Av de nitten er flest miljøbeskrivelser sendt inn av en *mann*. Flertallet av miljøene har nettverk/samarbeid både *nasjonalt og internasjonalt* og de fleste samarbeidskonstellasjonene involverer *universiteter, høyskoler så vel som andre* instanser. Et flertall av disse miljøbeskrivelsene har ikke oppgitt samarbeid med *omverdenen*.

2.5 Nitten miljøbeskrivelser sett i forhold til 117 beskrivelser

Når vi sammenlikner resultatene fra kartleggingen av de 117 miljøbeskrivelsene med resultatene fra kartleggingen av de 19 miljøbeskrivelsene, synes det å være lite som skiller de to gruppene vesentlig fra hverandre. Frekvensfordelingen langs de variablene vi har kartlagt er i stor grad sammenfallende. I og med at det kan ligge metodiske svakheter i det å sammenlikne prosentandeler mellom grupper med ulik N, har vi konsentrert oss om de

mest markante forskjellene i funnene. Det er også viktig å være oppmerksom på at når N er liten som i gruppen med de 19, gir lave frekvenser store utslag i prosentandeler.

Vi finner mindre forskjeller mellom de to gruppene blant de høyeste verdiene på variablene; antall forskere, institusjon, kjønn – avsender/kontaktperson, forskernettverk og nettverk mellom institusjonstyper. Blant de 117 beskrivelsene var det 61 prosent som oppga å ha miljøer som involverer seks eller flere forskere, blant de nitten miljøene er det 79 prosent som oppgir det samme – vi finner en forskjell på 18 prosent. På variabelen kjønn – avsender/kontaktperson skiller de to gruppene seg med 16 prosent på variabelen Mann. Blant de 117 var 58 prosent av beskrivelsene sendt av en mann eller med en mann som kontaktperson, blant de nitten miljøene var 74 prosent sendt inn av en mann. Det største avviket, på 29 prosent, mellom de to gruppene finner vi på variabelen forskernettverk. 50 prosent av de 117 miljøene oppgir å ha nettverk/samarbeid med andre forskere både nasjonalt og internasjonalt, tilsvarende oppgis det blant de nitten at 79 prosent har denne typen samarbeid. Videre skilles de to gruppene på variabelen nettverk mellom institusjonstyper og samarbeid mellom universitet-høyskole-annet med 22 prosent. Blant de 117 er det 29 prosent som har denne samarbeidskonstellasjonen mens 47 prosent av de nitten har det samme.

Om vi ser på andre verdier enn de høyeste finner vi forskjeller mellom de to gruppene miljøbeskrivelser på spesielt to variabler, antall forskere og forskernettverk. Blant de 117 er det 16 prosent flere miljøbeskrivelser med en til tre forskere involvert (21 prosent) enn i gruppen med de 19 (5 prosent). Tilsvarende er det 14 prosent flere blant de 117 miljøbeskrivelsene som oppgir å ha nasjonalt forskersamarbeid mens dette gjelder kun for 5 prosent blant de nitten.

Samlet sett finner vi altså de største forskjellene mellom de to gruppene miljøbeskrivelser langs disse variablene: antall forskere, kjønn – avsender/kontaktperson, forskernettverk og nettverk mellom institusjonstyper.

I utvelgelsen av de nitten forskningsmiljøene synes Skolverket å ha valgt ut miljøer med følgende kjennetegn:

- forskningsinnretning mot hovedområdene lærandet og lærerarbeide
- primært studier av utdanningssystemet men også av individuelle forutsetninger og effekter
- miljøer som studerer flere utdanningsnivåer
- universitetsmiljøer, hovedsakelig miljøer ved de ”gamle universitetene” men også ved spesielt to høyskoler (Södertörn og Kristianstad).
- forskningsmiljøer med fagtilknytning i pedagogikk og lærerutdanning/fagdidaktikk
- forskningsmiljøer med mannlig kontaktperson
- forskningsmiljøer med seks eller flere forskere (større miljøer)
- forskersamarbeid av både nasjonal og internasjonal karakter

- institusjonssamarbeid som involverer både universitet, høyskole og en annen instans
- generelt miljøer med nettverk mellom forskermiljø og ulike brukere

2.6 Miljøbeskrivelsene sett i forhold til Inbjudan

Skolverkets invitasjoner til å komme med søknader om midler legger føringer for hvordan forskningsmiljøene utformer sine prosjekter (Aasen, Leirvik og Nordtug 1995, Prøitz 1998). Søkerne posisjonerer seg i forhold til den utlysningstekst som ligger til grunn for søknadene. Et spørsmål i denne sammenheng er hvordan forskningsmiljøene denne gang har utformet og posisjonert sine innsendte svar på Inbjudan (Dnr 31-2001:986). Det er tidligere nevnt at denne Inbjudan skiller seg fra de invitasjonene prosjektet *Forskning om forskning* tidligere har analysert ettersom Skolverket nå ber om presentasjoner av forskningsmiljøer og ikke konkrete søknader om midler til prosjekter.

Inbjudan

Inbjudan (Dnr 31-2001:986) viser innledningsvis til Skolverkets generelle oppdrag som utviklere av utdanningsvesenet og at forskningen skal ha sektorens kjernevirksomheter i hovedfokus. I Inbjudan defineres hva disse kjernevirksomhetene er (lærandet) og hvem som er både forskningens ”objekter” og målgrupper. Det vises til at forskningen skal bidra til at begreper, teorier og referanserammer utvikles. Skolverket peker på at forskningen skal fremme det ”gemensamma språk” som er nødvendig for at barneomsorgen og skolevirksomheten skal kunne forstås og forklares både i de spesielle sammenhenger og i de større generelle samfunnsmessige sammenhenger. Forskningen skal således bidra til økt profesjonalisme gjennom at de ansvarlige selv skal finne løsninger og evt. endre kurs ved behov. Det vises også til at den skolverkstøttede forskningen skal ha en klar kobling til skolevesenets hverdag og berøre de unges, pedagogenes og ledernes lærandet, arbeidsvilkår, arbeidssituasjon og utviklingsmuligheter.

Videre inviteres interesserte forskningsgrupper til å komme med presentasjoner av egne forskningsmiljøer og den forskningsvirksomhet og forskningskompetanse gruppen har. Det bes om at det også bør framgå av presentasjonen hvorvidt miljøet er interessert i å arbeide med doktorrender og lærardoktorrender slik det er beskrevet i teksten. Det skal også framgå av presentasjonen hvem som er kontaktperson og hvordan en kan finne mer informasjon om miljøets forskningsarbeid. Det forklares også hva Skolverket skal med beskrivelsene – dvs at Skolverket med utgangspunkt i presentasjonene kommer til å ta kontakt med ulike miljøer for å legge ut oppdrag om forskning med innretning mot de definerte hovedområdene.

Skolverket presenterer hovedområdene; Lærandet, Lærararbeid og Ledningsverksamhet i tre korte punkter og det framgår av Inbjudan at Skolverket kommer til å finansiere forskning konsentrert om disse tre.

Videre gjøres det rede for en del praktiske ting som at Skolverket kommer til å gi oppdrag til 5-6 forskningsmiljøer over fire år med krav om forskerstilling, to doktorandstillinger, at miljøet bidrar økonomisk tilsvarende halvparten av kostnadene til doktorandplassene, samt at annonsering og utvalg skal skje i samarbeid med Skolverket. I tillegg informeres det om andre samarbeidsprosjekter knyttet til doktorandplasser og kommunalt arbeid samt spesielt rettede forskningsbevilgninger til seniorforskere.

Miljøene fikk om lag en måneds frist fra utsendelsesdato til innsendelse, presentasjonen skal være på maksimum fire sider og skal innsendes i ti eksemplarer.

Med Inbjudan ble Plan för Skolverkets forskningsprogram 2001-2003 sendt med som vedlegg til alle inviterte.

122 svar på Inbjudan

Om vi sammenlikner de svar Skolverket har fått på sin invitasjon med Inbjudans innhold så har vi allerede pekt ut noen variabler der flertallet av miljøene har samlet seg. Analysen viser treff på samtlige definerte hovedområder og spesielt høy skåre på lärandet. Hovedområdet ledningsverksamhet kommer svakt ut i forhold til de to andre. En god del av miljøene dekker flere av hovedområdene og et spørsmål i så måte er hva som skjuler seg bak denne frekvensen – en interessant problemstilling kan være om alle hovedområdene er representert under denne variabelen eller om det finnes et bestemt mønster her. Uansett ser det ut til at Skolverket har fått et visst gjennomslag for sine tre hovedområder i Inbjudan.

Om vi ser på miljøbeskrivelsenes forskningsanalytiske nivå, så viser et flertall av miljøene til at de forsker på utdanningssystemets nivå. Dette kan kanskje forklares av Inbjudans fokus på hverdagen i skolevirksomhetene og de vilkår læring skjer under. Også under denne variabelen er det en del av miljøbeskrivelsene som dekker flere analysenivåer.

Miljøbeskrivelsene avgir den høyeste skåren på forskning som dekker flere skoleslag samtidig, ellers sprer miljøene seg relativt jevnt ut over skolenivåene – bortsett fra voksenopplæring. I Inbjudan nevnes skoleslagene eksplisitt som målgruppe for den type forskning Skolverket vil støtte, på grunnlag av dette kan en si at miljøbeskrivelsene i stor grad treffer sitt målfelt i forhold til invitasjonens innhold.

Når det gjelder de mer generelle data for miljøene, så gir ikke Inbjudan noen indikasjoner på hva som er ønsket bortsett fra at miljøet skal ha muligheter til å etablere en forskerstilling og to doktorandstillinger samt være med å delfinansiere kostnadene, noe som sannsynligvis innebærer at miljøene må være av en viss størrelse og/eller ha god tilgang til ressurser av flere slag.

Om vi ser nærmere på variablene som omfatter ulike typer nettverk, så er det et spesielt trekk som utpreger alle tre og det er at frekvensene for antall ikke oppgitte er høye. Det

fremgår ikke av Inbjudan noe om nettverk og det kan se ut til at de som ikke har tatt seg tid til å lese Planen for Skolverkets forskningsprogram 2001-2003, har oversett dette sentrale punktet. I så måte svarer de fleste på Inbjudans kanskje noe knappe beskrivelse av hva som trengs av informasjon. Imidlertid vil de som også har lest Planen ha større forutsetninger for å beskrive sine miljøer i retning av hva slags informasjon Skolverket ser ut til å ønske.

3 Et spesielt fokus på lærandet

I det videre skal vi se nærmere på noen variabler som har pekt seg spesielt ut. I og med at om lag 50 prosent (59 stk.) av beskrivelsene har forskning innenfor hovedområde lærandet³ som hovedfokus, skal vi ta i betraktning enkelte forhold rundt dette funnet.

Når vi trekker ut miljøbeskrivelsene med lærandet som hovedområde fra totalen, kan vi se nærmere på hva som kjennetegner disse og om de skiller seg fra de 117 på noen variabler. Vi vil også trekke ut de beskrivelsene blant de 19 foreløpig utvalgte som har lærandet som hovedtema.

Samlet sett viser datamaterialet over de 59 miljøbeskrivelsene⁴ at flertallet har en forskningsprofil innenfor forskningsområdet *individuelle forutsetninger og effekter*, videre studerer de fleste lærandet på *flere skolenivåer*. Om vi legger sammen frekvensene for variablene *før/grunnskole* og *grunnskole* viser det seg at denne gruppen får høyeste frekvens. De fleste av miljøene er tilknyttet et *universitet* og arbeider innenfor *fagfeltene pedagogikk*. Flesteparten av forskermiljøene består av *seks eller flere* forskere og beskrivelsene er i hovedsak sendt inn av *menn*. Miljøene har oftest forskernettverk både *nasjonalt og internasjonalt* og om vi ser bort fra at flesteparten av beskrivelsene ikke omtaler institusjonssamarbeid så er de fleste i samarbeid mellom *universitet-høyskole-annet*. Når vi kommer til nettverkskonstellasjoner mellom forskere og brukere, har de fleste ikke omtalt dette i sine beskrivelser, men blant de som har beskrevet dette er det flest som har nettverk med det *omgivende samfunnet*. Dette viser seg i beskrivelsene gjennom ulike formuleringer som: ”*Genom vårt pedagogiska utvecklingscentrum sker ett omfattande samarbete med det omgivande samhället, Vi arbetar med såväl uppdragsutbildningar, som utvärderingar, som utvärderings- och forskningsuppdrag. Härigenom sker en återföring av forskningsresultat till olika aktörer inom barnomsorgs- och skolverksamhet*” og ”*Genom det nordisk nätverksmöte kring den fysiska miljöns betydelse för lärande utveckling av morgondagens skola har ytterligare kontakter skapats med såväl praktiker och teoretiker inom detta område.*”

Blant de 19 foreløpig utvalgte er det 9 beskrivelser som har *lærandet* som hovedområde for sin forskning. Disse har for det meste et sammenfallende frekvensmønster som de 59. Men på noen variabler skiller de seg ut: 5 av beskrivelsene er sendt fra en høyskole mens 4 kommer fra et universitet noe som betyr et knapt flertall av miljøer fra høyskolene. Flest av de 9 miljøene har forskernettverk internasjonalt (6).

³ Det kan være verdt å merke seg at i tillegg har de fleste miljøene som har oppgitt å ha forskning på flere hovedområder, Lærandet som et av disse oftest sammen med Lærarbeide. Således er hovedområdet Lærandet spesielt godt representert blant de innsendte miljøbeskrivelsene.

⁴ Se vedlegg 1

3.1 Utvidet profilanalyse av miljøbeskrivelser med lærandet som hovedområde

Den innledende analysen av miljøbeskrivelsene gir oss et bilde av profilen på de 117 miljøbeskrivelsene langs noen variabler. Imidlertid sier analysene lite om hva det forskes på innenfor hovedområdet. Er det for eksempel noen av temaområdene under hovedområdet lærandet som er hyppigere studert enn andre? Hva slags problemforståelser og målsettinger arbeider miljøene med og hva slags helhetsbilde gir dette av selve arbeidet i miljøene? For å kunne gå videre med en analyse som kan bidra til å gi svar på disse spørsmålene, må vi stille noen andre og nye spørsmål til datamaterialet. Vi har utformet en analyseguide nummer II som forhåpentligvis vil kunne gi oss noen svar. Under følger en presentasjon av guidens variabler.

3.2 Analyseguide II

Guiden er utformet etter de tilsvarende prinsipper som den første analyseguiden og inneholder tre overordnede variabler. Den første variabelen vil kunne si noe om de 59 miljøbeskrivelsenes spredning langs Skolverkets tre definerte temaområder under lærandet. Den andre variabelen skal fortelle noe om miljøbeskrivelsenes problemforståelser, mens den tredje variabelen sier noe om miljøenes målsetting med forskningsarbeidet.

Variabel 1 Temaområder under hovedområdet lærandet:

Det er tidligere i denne rapporten nevnt at det i Planen for Skolverksforskningen 2001-2003 er definert tre temaområder under hovedområdet lærandet som en vil stimulere til forskningsaktiviteter på. For å kunne si noe om hva miljøene med lærandet som hovedfokus mer bestemt forsker på, har vi valgt å bruke disse tre temaområdene som kategorier under denne variabelen. Vi har lagt til grunn fem kategorier: sosiale prosesser, ”varaktiga värden” og ”ikke-planlagt utvikling” etter temaområdene, i tillegg kommer kategoriene flere sammen og annet for beskrivelser som ikke faller innenfor noen av disse.

1. Sosiale prosesser: Forskning på de pedagogiske og sosiale prosesser som utvikles i utdanningsprosesser.
 - Læringsprosesser i relasjonen til barneomsorgens, skolens og voksenutdanningens emner
 - Hvordan utvalg av stoff og valg av arbeidsformer skjer
 - Hvordan pedagogiske trender utvikles og kritisk granske disse årsaker og resultater
 - Hva som kjennetegner det indre arbeidet og relasjoner i førskoler, fritidshjem og skoler i brede analyser
 - Forskningen skal innenfor de ulike områdene kjennetegnes av at kunnskapene konsentrerer seg om hvilke innsatser som gir slike resultater at målene nås og som stimulerer til livslang læring

2. ”Varaktiga värden”: Barneomsorgens og skolenes evne og muligheter til å innvirke på de unges utvikling av ”varaktiga värden”
 - Breddt anlagte analyser om den sosiale utviklingen som skjer i barneomsorgens virksomheter og i skolene som leder til at de unge blir selvstendige, tar eget initiativ, viser solidaritet, har respekt for andre, evner å samarbeide, viser toleranse og klarer å delta i felles beslutningstaking.
 - Identitetsutvikling og normutvikling ”av fordypet karakter”
 - Eksperimentelle studier med innretning mot utvikling av metoder
3. ”Ikke-planlagt utvikling”: Forskning på møtet mellom utdanningsvirksomheten og barn, unge og voksne som ikke følger den utvikling som virksomhetene hadde planlagt.
 - Forskningen skal være klargjørende om hvorfor ikke møtet blir så produktivt som tenkt

I de to neste hovedkategoriene vil vi bruke kategorier som er anvendt tidligere i prosjektet *Forskning om forskning*, disse er hentet fra Aasen og Hopperstad (1997).

Variabel 2 Problemforståelse:

Miljøbeskrivelsene plasseres her etter hvordan forskningsmiljøene definerer sine problemområder. Det tas i bruk tre kategorier: individorientert, samspillorientert og kontekstorientert problemforståelse. Den individorienterte problemforståelsen retter oppmerksomheten mot forhold som angår det individuelle planet, individets handlinger, utvikling og forståelse. Samspillorientert problemforståelse referer til problemstillinger der kommunikasjon og sosial utveksling mellom mennesker er involvert. Den siste kategorien, kontekstorientert problemforståelse, trekker inn større sosiale og kulturelle sammenhenger og samfunnsmessige referanserammer. I tillegg kommer også kategorien flere sammen for beskrivelser som dekker flere problemforståelser.

Variabel 3 Målsetting:

Variabelen tematiserer de overordnede intensjoner og motivasjoner eller ”syfte” som angis for forskningsmiljøenes virksomheter. Vi har sett på både de eksplisitt uttalte målformuleringene, men også tatt med elementer som angår miljøenes forventninger til resultater. Som hos Aasen og Hopperstad (1997) bruker vi de tre kategoriene: teori- og kunnskapsbyggende, redskapsorientert og endringsorientert.

1. Den første kategorien, teori- og kunnskapsbyggende, kan ha både forståelse og forklaring som mål. Ved *forståelse* er miljøet ute etter å utvikle kunnskap om sammenhenger i folks hverdag og virksomhet, vinne kunnskap om meninger som ligger bak folks valg av handlinger, begrunnelser og perspektiv. Ved *forklaring* er miljøene opptatt av å oppnå innsikt om årsakssammenhenger.
2. Redskapsorienterte miljøer er opptatt av å oppnå kunnskap som mer direkte kan anvendes for å utvikle for eksempel undervisningsformer og læringsmodeller.

3. Endringsorienterte miljøer betegner ulike former for aksjonsforskning/interaktiv forskning der målet er å skape endringer i virksomhetene på grunnlag av samarbeid mellom forskere og aktørene i praksisfeltet.
4. I visse tilfeller har miljøbeskrivelsene flere målsettinger samtidig og disse faller inn under kategorien flere sammen.

3.3 Resultat

Temaområder

Samlet sett forsker de fleste (39 stk.) av de 59 miljøene under hovedområde lærandet på problemstillinger knyttet til temaområde 1 - sosiale prosesser. Dette kan illustreres med følgende sitat fra to miljøbeskrivelser. *”Ett viktig forskningsområde är att undersöka elevers förståelse av naturvetenskapliga företeelser och på basis av detta utveckla och vetenskapligt studera undervisning i nära samverkan med skolan”* og

”Vi intresserar oss för design i relationen til didaktikk i några bestämda avseenden:

- *Lärande som en spekt av kommunikation: Vilka modeller dominerar vårt tänkande och vilka diskursiva praktiker utvecklas?*
- *Hur konstrueras de fysiska och virtuella rum där lärande ska äga rum?...”*

12 av miljøbeskrivelsene har ”varaktiga värden” som sitt forskningsfelt. Dette er eksempelvis omtalt på denne måten i en av beskrivelsene. *”Ett genomgående tema i flertalet av dessa undersökningar har varit att vi utforskat mötet mellan å ena sidan det som elever har i bagaget (habitus, kulturell kapital, socialt kapital, för att använda Bourdieus terminologi), å att andra sidan den ordning som råder i gymnasieskolans och högskolans värd (utbildningsinstitutionernas fält, för att tala med Bourdieu).”*

Færrest av miljøene studerer problemstillinger knyttet til tilfeller der møtet mellom utdanningsvirksomhetene og barn og unge ikke går som planlagt (3 stk.). Som i denne beskrivelsen *”Forskningen syftar dels till att belysa medborgarskapets villkor och processer, dels till att förstå och förklara utanförskapet”* og i denne *”Det forskningsintresse vi alla delar rör de företeelser som utgör begränsningar för ungdomar, individer och grupper i olika miljöer för lärande. En sådan begränsning är social klass, en annan är socialt kön och en tredje är etnisk tillhörighet och bakgrund”*

Problemforståelse

Når det gjelder miljøenes problemforståelse, så er 26 av miljøene involvert i forskning en kan kategorisere som *samspillorientert*. Dette er miljøer som beskriver sin problemforståelse slik: *”Därmed blir studiet av kommunikation också en studie av hur vi upprättar kollektiva minnen, vilka ges en speciell form i olika genrer som läroböcker eller postmoderen utbildningsmedia”* et annet miljø viser til *”...nya tanke- och tolkningsstrategier kring hur synen på barn, kunskap och lärande förstås och kan förstås i ett informations- och kunskapsproduktivt samhälle”*.

Den nest største kategorien miljøer er individorientert (16 stk). Et miljø forsker på ”*Centrala frågor inom forskningsmiljön är kunnskapsutveckling över tid, elevers lösningsmetoder och lärares bedömningsmedel*”. Et annet miljø arbeider med ”*frågor rörande svenska elevers inläring av engelska och invandrares inläring av svenska*”.

Færrest av miljøene er kontekstorientert, et miljø studerer ”*Problematiken kring flickor med invandrar bakgrund som vil leva efter andra normer än den etniska gruppens trots att detta strider med föräldrarnas vilja åskådliggör det mångkulturella samhällets gränser*”. Et annet kontekstorientert miljø forsker på ”*De ungdomar som passerar genom skolan utan att grundlägga en god kondition lär sannolikt förbli fysiskt inaktiva under resten av livet. Därmed är föreningsidrottens minskande medlemsantal, och den förmodade effekt denna minskade rörlighet kommer att få på folkhälsan, ett problem som samtidig är skolidrottens problem*”.

Målsettinger

Miljøenes målsettinger for forskningsvirksomhetene er primært knyttet til studier som søker å forstå og /eller forklare (30 stk.). Dette finner vi eksempelvis i miljøbeskrivelser med denne typen formuleringer ”*På ett vetenskapelig nivå innebär ansatsen försök att förstå och analysera kunnskapsutveckling hos individer och kollektiv under olika historiska betingelser och olika delar av samhället*” eller ”*Vårt arbete inom kunnskapsområdet lärandets etikk och estetik har för det första syftat til att tilskapa nya tanke- och tolkningsstrategier.....Nya tolkningsstrategier menar vi kan fungera som redskap för att hantera förändring och att skapa nya möjlighetsvilkor*”.

En del av miljøene er kategorisert som redskapsorienterte (18 stk.) som i dette tilfellet ”*...Skolverksprosjekt inom vilket vi avser att utveckla ett diagnostisk material för bedömning av demokratisk kompetens hos elever i slutet av grundskolan och i gymnasieskolan*” og i dette ”*Projekt - Utvecklande och konstruktion av; ämnesproven i matematikk för skolår 5 och 9, kursprovet i matematikk för kurs A.....*”.

De færreste er endringsorienterte (8 stk.) som i disse to miljøbeskrivelsene: ”*Syftet är, att tillsammans med förelldrar och personal intensivt arbeta med musikk och motorikk, som redskap i elevernas lärande*” og ”*Avsikten är att studera barns lärande på grupp nivå, i ett förändringsperspektiv liksom de olika lärandemiljöerna. Att på detta sätt studera lärande i pedagogisk praxis är ett i Sverige förbisett område*”.

Analyse II	59 miljøer	9 miljøer
Temaområder		
Sosiale prosesser	39	6
"Varaktiga värden"	12	2
Ikke-planlagt utvikling	3	0
Flere sammen	2	0
Annet	3	1
Sum	59	9
Problemforståelse		
Individorientert	16	2
Samspillsorientert	26	5
Kontekstorientert	8	2
Flere sammen	9	0
Sum	59	9
Målsetting		
Kunnskap: forstå/forklare	30	6
Redskapsorientert	18	1
Endringsorientert	8	2
Flere sammen	3	0
Sum	59	9

Blant de 59 miljøene er det 9 som Skolverket har tatt kontakt med for videre samtaler. De 9 miljøenes spredning langs variablene i analyse nummer II er i hovedtrekk sammenfallende med funnene for det totale antallet miljøer. Noen tendenser skiller seg ut; flertallet (6 stk.) av miljøene studerer sosiale prosesser under lærandet og flertallet (5 stk.) av miljøene som har en samspillsorientert problemforståelse, er plukket ut. Dette gjelder også for miljøer med forståelse/forklaringsorienterte målsettinger for forskningen (6 stk.). Det kan også pekes at det er få av de 18 redskapsorienterte miljøene fra totalen blant de 9 (1 stk.).

3.4 Lærandet som begrep

I henhold til Svenska språknämnden blir det konstatert at i dagens skolepolitiske kretser anvendes lærande om "det å lære seg" og ikke om undervisning. Dette er i tråd med Kunnskapsforlagets svensk-norsk blå ordbok (1995) som oversetter "lär/-a" med det norske lære og lærdom. Ser vi nærmere på betydningen av det norske lære så finner vi to betydninger av å lære –te; -ing i Kunnskapsforlagets riksmålsordbok (1982). For det første vises det til undervisning og det å lære noen noe. For det andre kan ordet vise til det å tilegne seg kunnskaper, altså tilsvarende den svenske betydningen av det å lære. Vi forholder oss naturligvis til den siste betydningen.

Begrepet har selvfølgelig betydninger ut over det rent semantiske, for eksempel er ordets betydning gransket og diskutert innenfor fagdisipliner som har læring som sin kjerne. Innenfor psykologiske og pedagogiske fagkretser har fenomenet læring vært studert i lang

tid og ulike skoleretninger med ulike oppfatninger har gitt begrepet innhold. Læring er således definert på mange måter og vi skal her trekke frem noen eksempler:

Læring er en relativ permanent atferdsforandring som oppstår på grunnlag av erfaring. (Hilgard og Atkinson 1967 her sit. etter Imsen 1993:184)

Læring omfatter alle forandringer i menneskets personlighetsliv som ikke direkte eller indirekte kan føres tilbake til visse arvelig bestemte faktorer. (Harbo og Myhre 1963 her sit. etter Imsen 1993:184)

De to definisjonene representerer to ulike teoriperspektiver, den første et behavioristisk syn gjennom definisjonen om at læringen fører til en synlig atferdsendring. Den andre avgrensningen representerer et kognitivt syn på læring der læring er en indre prosess som griper hele personlighetslivet (Imsen 1993).

Det er ikke bare innenfor vitenskapene at folk har gjort seg opp ideer om hva læring er og gjennom en svensk intervjuundersøkelse har folks oppfatninger av begrepsinnholdet blitt identifisert. Nitti voksne og unge personer svarte på spørsmålet ”Hva mener du egentlig med læring” og svarene deres kunne grupperes i ulike kategorier oppfatninger (Imsen 1993:181):

- 1) Læring som økning i kunnskap som stadig kan ”fyller” på.
- 2) Læring som gjenkallelse av informasjon (memorering)
- 3) Læring som tilegnelse av fakta, framgangsmåter og lignende som kan bevares og /eller brukes i praksis (læring for noe).
- 4) Læring som abstraksjon av mening (konstruksjon)
- 5) Læring som tolkningsprosess med sikte på forståelse av virkeligheten
- 6) Læring som noe som forandrer en som person

I følge Olga Dysthe (1999:4) er det ikke noe en-til-en forhold mellom ulike pedagogiske perspektiver og spesielle modeller for undervisning og vurdering. Likevel mener hun at det kan være nyttig for lærere og elever i skolen å bli bevisstgjort ulike teoriperspektiver på kunnskap og læring. Aasens undersøkelse fra 1992 og flere av prosjektets senere studier, har analysert og klassifisert Skolöverstyrelsens (SÖ) og Skolverksfinansierte forskningsprosjekter i forhold til vitenskapsteoretisk tenkning og ulike skoleretninger. Når læring og skolens innhold i så sterk grad løftes fram som et generelt og bredt satsningsfelt i Skolverksforskningen, kan det kanskje også her være hensiktsmessig å forsøke å se læring slik det er beskrevet i miljøbeskrivelsene i henhold til noen pedagogiske perspektiver. Perspektivene kan fortelle oss noe om hvilke forståelser vi legger til grunn i forskningen om lärandet.

Grovt sett kan vi operere med tre generelle perspektiver på læring: behavioristisk-, kognitiv- og sosiokultureltperspektiv (Dysthe 1999:4). Perspektivene har røtter i ulike syn på individ og kunnskap. Behaviorismen har et empiristisk kunnskapssyn og legger for

eksempel vekt på at kunnskap er objektivt gitt og bygger på erfaring. Kognitivismen bygger på et rasjonalistisk kunnskapssyn og legger vekt på menneskets rasjonelle evne til å forstå og på den måten skaffe seg kunnskap. Det sosiokulturelle perspektivet er et yngre perspektiv men med røtter til John Dewey, George H. Mead, Lev S. Vygotsky og Mikhail Bakhtin. Kunnskap blir konstruert gjennom praktisk aktivitet der grupper av mennesker samhandler innenfor et kulturelt fellesskap. Perspektivet kalles også situert perspektiv, noe som understreker at kunnskap er avhengig av kulturen den befinner seg i - kunnskapen er infiltrert i en historisk og kulturell kontekst.

Behaviorismen ble utviklet i USA første halvdel av det forrige århundre og representerte en hovedlinje i læringspsykologien i mange tiår. Kognitivistene sto spesielt sentralt innenfor psykologisk tenkning om læring og undervisning fra 1970-årene. Det sosiokulturelle perspektivet har bakgrunn i kognitivismen og bygger på et konstruktivistisk syn på læring. Men i motsetning til kognitivistene legges det avgjørende vekt på at kunnskap konstrueres gjennom samhandling og ikke primært gjennom individuelle prosesser (Imsen 1993, Dysthe 1999). De tre perspektivene på læring får ulike konsekvenser for forståelsen av undervisning og læringsarbeid. Forskerens/forskningsmiljøets perspektiv på læring har også betydning for planlegging av og utførelse av forskningsarbeid.

I sin analyse av Skolöverstyrelsens forskningsbevilgninger (1992) anbefaler Aasen Skolverket å ta i betraktning kunnskapens kontekstavhengighet og dermed flytte fokuset fra det individ- og atferdsorienterte og instrumentelle og metodefikserte som dominerte forskningen. I vår undersøkelse av miljøbeskrivelsene med lärandet som hovedområde er tyngdepunktet flyttet. Frekvensene viser at det er miljøer med fokus på de pedagogiske og sosiale prosessene, de samspillsorienterte problemforståelsene og teori- og kunnskapsbyggende målsettingene som nå dominerer. Dette kan peke i retning av en bevegelse fra et behavioristisk læringsperspektiv i retning av forskning med kognitive/sosiokulturelle perspektiver på læring. Tendenser som styrker denne observasjonen finner vi også når vi ser på analysen av alle miljøbeskrivelsene samlet. Halvparten av miljøene studerer utdanningssystemet - dets mål og ideal, forvaltningen, innholdet og metoder, samt praksis og konsekvenser.

Dysthe (1999) understreker at det sosiokulturelle læringsperspektivet utfordrer store deler av dagens skolevirksomhet fordi oppmerksomheten flyttes fra undervisningen til læringen. Dette betyr også at forskningen om utdanning utfordres – når læringen må stå i fokus i skolevirksomheten må det også gjelde for forskningen. Skolverkets forskningsprogram, synes å kunne være et viktig bidrag til dette.

4 Et komparativt perspektiv

Denne rapporten er primært en samlet beskrivelse av innholdet i 117 miljøbeskrivelser som besvarte innbydelsen fra Skolverket. Materialet er kartlagt og analysert for å identifisere de mest grunnleggende tendensene og tyngdepunktene i materialet og for å få et bilde av hvordan Skolverket har prioritert når de har valgt ut miljøer for å realisere det nye forskningsprogrammet. Vi har videre satt et spesielt fokus på lærandet som et sentralt element i materialet både på grunn av høye frekvenser, men også fordi Skolverkets Inbjudan og plandokument peker ut dette som det viktige oppmerksomhetspunktet i Skolverksforskningen i de kommende årene. Avslutningsvis vil vi sette våre funn inn i en større sammenheng for å løfte både blick og tanke fra tallene og mot noen mer overordnede og generelle betraktninger om utviklingen i svensk forskning om utdanning

4.1 Skolöverstyrelsens forskningsbevilgninger 1980-1990

I dette prosjektets tidligste fase analyserte Petter Aasen den SÖ-finansierte forskningen i 1980 årene (Aasen 1992). Aasen konkluderte på grunnlag av funn i sine studier med at: ”Forskningen var mer atferdsorientert enn dannelsesorientert og den var mer instrumentell enn begrepsutviklende. Individ- og metodefikseringen ga inntrykk av en forskning som var preget av et funksjonalistisk tilpasningsperspektiv. Forskningen hadde mer karakter av styringsforskning enn opposisjonsforskning” (Aasen 2000:98).

I rapporten viser han til at SÖs forskningspolitikk syntes å ha vært preget av forventninger om at samfunnsforskningen kunne gi kunnskap som var kontekstuavhengig, generaliserbar til en rekke situasjoner og nøytral i forhold til samfunnsverdier (Aasen 1992:96).

Aasens undersøkelser fra 1992 har til en viss grad vært veiledende for utvikling av de analyseredskapene vi har anvendt her i denne rapporten. Dette gjør det mulig å sammenlikne utviklingen over tid ved å se nærmere på forskjeller og likheter mellom den forskning miljøbeskrivelsene tegner et bilde av og SÖ-forskningen. Aasens studie er en analyse av 202 forskningsprosjekter som hadde pågått i tre år eller mer. Det betyr at Aasens datamateriale omfatter prosjekter som hadde fått midler gjennom SÖs forskningsprogram og som var beskrivelser av forskning allerede gjort. På den måten sier studiet noe om SÖs forskningspolitiske prioriteringer og forskningsprosjektene innhold og profil. Studiet skiller seg i så måte ut fra denne profilanalysen av 117 miljøbeskrivelser. Beskrivelsene er som tidligere nevnt utformet under andre forutsetninger og premisser enn de forskningsprosjektene Aasen studerte. Nettopp fordi det dreier seg om miljøbeskrivelser og ikke prosjektbeskrivelser har datamaterialet her en annen utforming. Materialet og denne profilanalysen er mer en kartlegging av hva som rører seg i de svenske forskningsmiljøene når det kommer til studier av utdanning og da spesielt med fokus på lærandet. Beskrivelsene sier noe om forskningsforståelsen og problemforståelsen i utdanningsforskningstiljøene. Inbjudans mer åpne utforming og Skolverkets redefinerte oppgaver, ambisjoner og arbeidsmåter i retning av mer dialog, samspill og prosess gjør også at miljøbeskrivelsene er annerledes dokumenter å analysere enn

prosjektbeskrivelsene. Likevel kan forskjeller og likheter mellom SÖ-forskningen og miljøbeskrivelsene si oss noe om endringer og potensialet i svensk utdanningsforskning.

Hva gjelder prosjektenes institusjonstilknytning så hadde Göteborgs universitet ansvaret for flest SÖ-prosjekter på 1980 tallet. Deretter følger Lunds universitet, Stockholms universitet, Umeå universitet og Högskolan i lærarutbildning i Stockholm med så å si like andeler. Videre analyser av tallene viser at dette bildet var i ferd med å endre seg i løpet av tiåret og at mens Göteborgs universitet gikk tilbake gikk Stockholms, Lunds og Linköpings universitet frem. Mot slutten av tiåret hadde også andre høyskoler fått midler.

Forskningsprosjektenes fagtilknytning viser at pedagogikk var helt dominerende som fagfelt i SÖs forskningsbevilgninger. I 1980 gikk 80 prosent av bevilgningen til disse miljøene. Studien viser imidlertid at andre disipliner hadde fått komme til i løpet av tiåret, primært språk og samfunnsvitenskap. Når det gjelder prosjektlederens kjønn viser undersøkelsen at under 1/3 av prosjektlederne på 1980-tallet var kvinner. Dette bedret seg i perioden 1984-89. Undersøkelsen viser at grunnskolen var det mest utforskede skolenivået i utdanningssystemet, Aasen viser også til at de fleste prosjektene som henter informasjon fra flere nivåer også belyser grunnskolen. I slutten av tiåret er det en nedgang i antall grunnskolestudier og en oppgang i forskningsprosjekter som dekker ”flere nivåer”. Aasen peker på at dette kan ha en viss sammenheng med flere prosjekter med bredere informasjonsbehov og flere prosjekter om overgangsproblematikk mellom skoletyper. Videregående skole får også større oppmerksomhet i slutten av tiåret.

Tendensene i denne rapportens datamateriale viser at Göteborgs universitet fremdeles er den hyppigst representerte, men ikke med tilsvarende overvekt som i 1980-årene. Derimot er spredningen i denne profilanalysen større. Kategorien andre høyskoler er blant annet sterkere representert. Vi finner ikke Göteborgs universitet blant de 19 utvalgte, der har variabelen andre høyskoler høyeste frekvens. Vi har tidligere vist til at det blant miljøbeskrivelsene er en tydelig overvekt av fag med tilknytning til utdanningsfeltet. Samlet sett utgjør pedagogikk, spesialpedagogikk og lærerutdanning over halvparten av miljøenes fagtilknytninger. Dette er likevel en god del mindre enn på 1980-tallet. Det kan synes som om andre fag og ikke minst tverrfaglige miljøer, har funnet sin plass i utdanningsfeltet. Ser vi på fagtilknytningen blant de 19 utvalgte miljøene, deler pedagogikk og tverrfaglige miljøer dominansen med henholdsvis 7 og 6 miljøer. Forskjellen mellom menn og kvinners rolle er fremdeles tilstede. En interessant men muligens helt tilfeldig tendens blant de 19, er at prosentandelene i forholdet mellom mannlige og kvinnelige avsender/prosjektleder nesten er lik med prosentandelene i Aasens undersøkelse (perioden 1980-1989 : Menn 71/Kvinner 29 N=202, mot 2002: Menn 74/Kvinner 26 N=19)⁵. I kartleggingen av de 177 miljøbeskrivelsene kommer det frem at nesten halvparten forsker på flere skolenivåer samtidig, en nesten like stor gruppe forsker på før/grunnskolenivået mens få har fokus på gymnasskolene og voksenopplæring.

⁵ Vi gjør igjen oppmerksom på faren for metodiske svakheter ved sammenlikninger mellom prosentandeler hos grupper med svært ulik N.

Samlet sett ser det ut til at de sterkeste og mest ensidige tendensene i Aasens undersøkelse har mistet sin dominans i svenske utdanningsforskingsmiljøer som er orientert mot sektorens problemer og utfordringer. Videre kan det synes som om de utviklingstendensene han viser til i løpet av den perioden han har undersøkt, kan ha blitt videreført og styrket i løpet av 1990-årene. Dette kan ha tre ikke nødvendigvis gjensidig utelukkende implikasjoner. På den ene siden kan miljøene alltid ha hatt disse karakteristika men SÖ-systemet plukket ut forskningsmiljøer kjennetegnet ved atferdsorientering, instrumentalitet, individ- og metodefiksering, samt et funksjonslistisk tilpasningsperspektiv. På den andre siden kan utviklingen i SÖs forskningsprioriteringer og i den svenske forskningspolitikken ha fungert som signaler til miljøene og ha påvirket og lagt ulike føringer på miljøenes posisjoneringer. Et tredje alternativ er at aktørene innenfor sektoren gjensidig befrukter og besmitter hverandre gjennom ulike dialogfelleskap. En interessant problemstilling for videre undersøkelser vil være hvordan forskningen som etter hvert skal utføres i de utvalgte miljøene, responderer mer konkret på de oppgaver Skolverkets forskningsprogram skisserer.

4.2 Sluttkommentar

De forutgående analysene gir oss informasjon om forskningsprofilen til de 117 miljøbeskrivelsene Skolverket fikk i svar på sin Inbjudan. Informasjonen er systematisk hentet inn ved hjelp av bestemte kategorier av variabler. Vi har funnet flere trekk som sier noe om tyngdepunktene i materialet og at miljøene i stor grad har posisjonert seg i henhold til de retningslinjer Skolverket har kommunisert i sin Inbjudan og i planen for forskningsprogrammet for perioden 2001-2003. Vi har også fått bekreftet at de 19 miljøene Skolverket hadde plukket ut per oktober 2001 også i stor utstrekning følger disse føringene.

Sentrale deler av analysene som er gjort baserer seg på tekstene i Inbjudan og Planen og det kan derfor avslutningsvis være nyttig å se nærmere på disse tekstene som grunnlagsdokumenter for miljøbeskrivelsene, dette arbeidet og den videre forvaltningen av forskningsprogrammet i Skolverket.

Planen for Skolverkets forskningsprogram 2001-2003 kan på flere måter betraktes som et styringsdokument, den legger premissene for forvaltningen av programmet og kan ses som et mandat for arbeidet. Dette vil innebære at ved en vurdering/evaluering av programmet, vil Planen naturlig fungere som målestokk for det arbeidet som er utført. Både i Inbjudan og i Planen pekes det konkret på flere grunnleggende premisser for forskningsprogrammets aktiviteter. Det vises til at *"Den forskning som initieras och understöds av Skolverket inriktas mot utbildningsväsendets kärnverksamheter. Det lärande som sker i barnomsorg, förskoleklasser, grundskolor, gymnasieskolor och vuxenutbildning sätts i fokus, liksom det arbete som bedrivs för att leda lärandet och föratt leda de organisationer i vilka lärandet sker."* Forskningen som Skolverket finansierer skal videre ha en tydelig kobling til hverdagen i barneomsorgen og skolevesenet. Den skal berøre de unges, pedagogenes og ledernes læring, de arbeidsvilkår som finnes, arbeidssituasjon og utviklingsmuligheter.

Dette er som vi har sett utdypet ytterligere gjennom de prioriterte satsningsområdene lærandet, lærararbeite og ledningsverksamhet. Disse hovedområdene er videre beskrevet mer omfattende i Planen både med generelle henvisninger til ulike tema som: ”...*belysa lärandeprocesser i relation til barnomsorgens tema och skolans och vuxenutbildningens ämnen.*” og helt konkrete felt som: ”*Hur utval av stoff och val av arbetsformer går till är väsentliga områden för denna forskning.*”⁶

Det er i Planen formulert flere felt for forskning under de tre hovedområdene:

1. læringsprosesser i relasjonen til barneomsorgens, skolens og voksenutdanningens emner
2. hvordan utvalg av stoff og valg av arbeidsformer skjer
3. hvordan pedagogiske trender utvikles og kritisk granske årsaker og resultater
4. hva som kjennetegner det indre arbeidet og relasjoner i førskoler, fritidshjem og skoler i brede analyser
5. forskningen skal innenfor de ulike områdene kjennetegnes av at kunnskapene konsentrerer seg om hvilke innsatser som gir slike resultater at målene nås og som stimulerer til livslang læring
6. bredt anlagte analyser om den sosiale utviklingen som skjer i barneomsorgens virksomheter og i skolene som leder til at de unge blir selvstendige, tar eget initiativ, viser solidaritet, har respekt for andre, evner å samarbeide, viser toleranse og klarer å delta i felles beslutningstaking
7. identitetsutvikling og normutvikling ”av fordypet karakter”
8. eksperimentelle studier med innretning mot utvikling av metoder
9. forskningen skal være klargjørende om hvorfor ikke møtet blir så produktivt som tenkt
10. samspill mellom arbeidsvilkår, ”læreroppdragets” art, personalets forståelse og forestilling av skolevirksomheten
11. endrede arbeidsvilkår, innholdsendringer og nye krav til ”læreroppdraget”
12. klargjøring av hvordan lærere forstår sitt kollektive oppdrag og hvordan deres forestillinger om lagarbeid preger den moderne lærergjerning
13. hvordan læreplaner tas i mot
14. hvordan læring stimuleres og den sosiale utvikling understøttes
15. spørsmål om lederskapsdynamikk, hvordan makt og kompetanses spørsmål forhandles og håndteres, fordeling av ansvar og hvordan dette virker inn på virksomhetens resultater
16. adekvate verktøy for å granske og vurdere virksomhet og resultater
17. i hvilken grad ulike målemetoder gir valide og relevante må for virksomhet
18. evaluering og kvalitetsarbeid som verktøy for utvikling, informasjon og kontroll

Generelt vises det til at forskningsmiljøer med fokus på kjønsspørsmål og møter mellom ulike kulturer vil bli støttet. Det kommer tydelig fram av dokumentene at forskningen Skolverket ønsker å initiere skal konsentrere seg om innholdet i skolevirksomheten med læring som fremste premiss. Det er anlagt en bred tilnærming til læringen som fenomen gjennom å inkludere ikke bare elevene (barn, unge og voksne), men også lærerens, ledelsens læring og samtlige gruppers forutsetninger for gode læringsprosesser. Gjennom denne brede tilnærmingen til læring kan det spørres om begrepet i seg selv kan være kriterium for valg av forskningsmiljøer. Begrepet tar høyde for mangfoldet i læringsproblematikken, men synes å være lite egnet til å avgjøre hvilke miljøer som faller innenfor eller utenfor Skolverkets forskningsprogram. Så å si samtlige av de 117 miljøene

⁶ Sitatene er hentet fra beskrivelsen av hovedområdet lærande slik det er beskrevet i planen.

som har beskrevet sine aktiviteter innenfor feltet utdanningsforskning vil nødvendigvis berøre lærandet i en eller annen form, enten det dreier seg om læreres læring, skolelederes læring, barns læring eller læring innenfor en institusjon eller samfunnet som hele. Miljøene har med andre ord forholdt seg til kriteriene i Planen og Inbjudan. Når det gjelder utvelgelsen av miljøer som Skolverket vil satse på, synes imidlertid kriteriene å være lite egnet som grunnlag for vurdering og prioritering. Det er således uklart hva som er de bærende premissene for utvalget av miljøer. Dette kan være en naturlig konsekvens av de organisatoriske endringer Skolverket har gått gjennom med tanke på at den brede utdanningsforskningen i fremtiden skal ivaretas av en annen instans enn Skolverket. Skolverkets endrede rolle fra nærmest å være et ”forskningsråd” med behandling av forskernes prosjektsøknader i kollegiale organer og på kollegialt vis, til å vektlegge utvikling av kompetansen i utvalgte forskningsmiljøer på sektorens egne premisser, synliggjør i mindre grad fremgangsmåtene i utvalgsprosessene. Samtidig kan uklare utvalgsriterier og manglende eksplisitte begrunnelser for hvorfor et miljø er foretrukket framfor et annet, representere en utfordring med hensyn til legitimitet. Dette gjelder også spørsmål om kvaliteten ved de utvalgte miljøene. I denne studien har vi så langt ikke sett eksplisitte kvalitetssikringsmekanismer lagt inn i utvalgelsesprosedurene. Det kan imidlertid synes som om relevans er mer styrende for valg av miljøer. På den andre siden er det uklart hvilke relevansperspektiver, bruker- og behovsorienteringer som legges til grunn for valgene. Relevans må også ses i forhold til tid og kontekst. Det er i denne sammenheng for eksempel uklart hvorvidt det er gjort valg ut fra en korttids- eller langtidshorisont.

Gjennom analysene som er gjort i denne rapporten, har vi forsøkt å tegne et bilde av hva Skolverket synes å ha lagt vekt på i utvalgsprosessen (jfr. kap. 2) på et overordnet og generelt nivå. Det er imidlertid vanskelig å få tak i hva som skiller de nitten miljøbeskrivelsene fra andre miljøbeskrivelser med samme generelle kjennetegn. Ved nærmere analyse av de nitten miljøbeskrivelsene, er det noen karakteristika som peker seg ut. Fokus på læring med tilknytning til eleven, skolen og klasserommet, det flerkulturelle, didaktikk i matematikk og naturvitenskap, voksnes læring og læringsprosesser i arbeidslivet. Ofte er det lagt til grunn en bred tilnærming med et bredt nedslagsfelt i beskrivelsene av miljøene. Flere av de nitten miljøene har sitt tilholdssted ved samme institusjon og institutt, og ved et par tilfeller er avsender samme person. Sammenliknet med de konkrete problemfeltene som er nevnt under hovedområdene i Planen (jfr. tekstboks forrige side), kan det synes som om det er noen felter som er godt dekket, noen felter som i mindre grad er berørt, samt at noen felter er utvidet eller forsterket. Felter som i mindre grad er berørt knytter seg til punktene 5, 8, 9, 16 og 18:

- forskningen skal innenfor de ulike områdene kjennetegnes av at kunnskapene konsentrerer seg om hvilke innsatser som gir slike resultater at målene nås og som stimulerer til livslang læring
- eksperimentelle studier med innretning mot utvikling av metoder
- forskningen skal være klargjørende om hvorfor ikke møtet blir så produktivt som tenkt
- adekvate verktøy for å granske og vurdere virksomhet og resultater
- evaluering og kvalitetsarbeid som verktøy for utvikling, informasjon og kontroll

Temaene er til en viss grad berørt i de utvalgte beskrivelsene, men det er uklart hvordan miljøene vil belyse disse forskningsmessig. Videre ser vi av de nitten at noen områder som ikke er eksplisitt nevnt i Innbjudan eller Planen løftes fram - som studier med fokus på arbeidsliv, yrkesutdanning og forholdet mellom hverdagslæring og skolelæring sammen med studier av læring og læringsteori innenfor matematikk og naturfag. Ut over dette er det vanskelig å si noe mer håndfast om vurderingene bak utvelgelsene og hvorfor noen miljøbeskrivelser blir foretrukket fremfor andre. På grunnlag av de analysene som er gjort ser det ut til at Skolverket i stor grad har klart å følge opp sitt "mandat". Samtidig er det gjennom utvelgelsen foretatt noen prioriteringer, presiseringer og utvidelser i forhold til mandatet som ikke kan forklares ved hjelp av denne analysen. Forskningsprogrammets nye form åpner for en prosessstilnærming gjennom fleksibilitet, dialog og kommunikasjon mellom Skolverket som bestiller og forskermiljøene. Denne prosessstilnærmingen gjør det nettopp mulig gjennom dialog å "justere" de utvalgte miljøenes tilnærminger til problemfeltene. Hvor godt dette vil fungere vil imidlertid være helt avhengig av hvordan prosessstilnærmingen operasjonaliseres.

4.3 Veien videre

Åtte av de nitten utvalgte miljøbeskrivelsene har per februar 2002 fått innvilget midler. I tillegg er ett miljø lagt til uten å ha sendt inn en miljøbeskrivelse og ett miljø får videreført sitt arbeid inn i 2002. Våren 2002 arbeider miljøene videre med å utarbeide en plan for forskning og aktiviteter for den perioden de skal motta midler fra Skolverket, stillinger legges ut og så videre. Skolverket skal dessuten inngå en kontrakt med forskningsmiljøene. Prosjektet vil følge virksomhetene i de utvalgte miljøene videre langs flere problemstillinger. Spesielt vil vi arbeide med å gi en nærmere beskrivelse av den forskning som initieres, de miljøene som det inngås kontrakt med, som har fått midler og dialogen mellom forskningsmiljøene og Skolverket.

Avslutningsvis vil vi oppsummere noen sentrale problemstillinger vi har drøftet i denne rapporten og mulige implikasjoner for det videre arbeidet med forskningsprogrammet i Skolverket:

Utvalg av miljøer:

Vi har pekt på at uklare utvalgskriterier og manglende eksplisitte begrunnelser for hvorfor et miljø er foretrukket framfor et annet, kan representerer en utfordring med hensyn til legitimitet og den brede tilnærmingen til læring som er lagt til grunn i dokumentene. For eksempel kan det være grunn til å stille spørsmålsteget ved om begrepet i seg selv representerer et godt og operasjonaliserbart kriterium for valg av forskningsmiljøer. Vi har også etterlyst en form for kvalitetssikringsprosedyrer i utvelgelsesprosessen. Relevans synes å ha vært et sentralt kriterium i utvelgelsene uten at dette eksplisitt kommet til uttrykk. Det er for eksempel ikke klart hvilke brukerinteresser og hvilke behovsperspektiver som er lagt til grunn for valg av miljøer.

Forvaltning av portefølje:

En problemstilling vi har løftet frem som interessant for videre undersøkelser, er hvordan forskningen som etter hvert skal utføres i de utvalgte miljøene responderer mer konkret på de oppgaver Skolverkets forskningsprogram skisserer. Skolverkets forskningsprogram bygger på en interaktiv forskningsmodell. Hvordan og hvor godt vil dialogen mellom Skolverket og forskningsmiljøene fungere i denne sammenheng? Vi har pekt på at organiseringen av den videre prosessen her vil være helt avgjørende.

Litteratur

- Borg M.D., W.R. Borg og J.P. Gall 1996: *Educational Research, USA*: Longman Publishers
- Dysthe, O. 1999: "Ulike teoriperspektiv på kunnskap og læring" *Bedre Skole*, Nr 3 4-10
- Imsen, G. 1993: *Elevens verden*, Otta: TANO
- Lundgren, U. 1993: Preface. I A. Tuijnman & E. Wallin (red) 1993: *School research at the crossroads. Swedish and Nordic perspectives*. Paris: OECD.
- Pettersson, S. & Wallin, E. 1993: The Research program of the Swedish national Agency for Education. I A. Tuijnman & E. Wallin (red) 1993: *School research at the crossroads. Swedish and Nordic perspectives*. Paris: OECD.
- Prøitz, T. 1998: *Forskningen skall komma til nytta*, Hovedfagsoppgave i Pedagogikk, NTNU
- Telhaug, A.O. & P. Aasen (red): *Både – og.90-tallets utdanningsreformer i historisk perspektiv*. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag
- Aasen, P. 2000: "Statens skolverk som kunnskapsorganisasjon" *Pedagogisk Forskning*, Årg 5 Nr 2 81-102
- Aasen, P. 1992: *Forskning som utdanningspolitikk – Skolöverstyrelsens Forskningsbevilgning 1980-1990*. Stockholm Skolverket
- Aasen, P. Og Hopperstad, M. 1997: *Skolverkets Forskningsprogram 1993-1996* Trondheim: Senter for Samfunnsforskning, ALLFORSK
- Aasen, P., Nordtug, B. Og Leirvik, B. 1995: *Oppfølgingsrapport fra prosjektet "Forskning om forskning"*. Trondheim: Senter for Samfunnsforskning, ALLFORSK

Vedlegg 1: Analyse I - 59 miljøbeskrivelser med lærandet som hovedområde, 9 utvalgte

Gruppe 1 Miljøbeskrivelsesens forskningsinnretning	59 miljøer		9 miljøer	
Forskningsanalytisk nivå	antall	%	antall	%
Samfunnsmessige føringer	0	0 %	0	0 %
Utdanningssystemet	17	29 %	2	22 %
Individuelle forutsetninger	25	42 %	5	56 %
Organisering og styring	0	0 %	1	11 %
Flere sammen	16	27 %	1	11 %
Ikke oppgitt	1	2 %	0	0 %
Sum	59	100 %	9	100 %
Nivåmessig innretning				
Før/grunnskole	11	19 %	2	22 %
Grunnskole	16	27 %	1	11 %
Gymnas	3	5 %	1	11 %
Voksenopplæring	5	8 %	1	11 %
Flere sammen	23	39 %	4	44 %
Ikke oppgitt	1	2 %	0	0 %
Sum	59	100 %	9	100 %

Gruppe II Generelle data	59 miljøer		9 miljøer	
Institusjonstilknytning	antall	%	antall	%
Universitet	32	54 %	4	44 %
Høyskole	21	36 %	5	56 %
Gymnas	0	0 %	0	0 %
Annet	6	10 %	0	0 %
Sum	59	100 %	9	100 %

Institusjoner representert	59 miljøer		9 miljøer	
	antall	%	antall	%
1 LHS	7	12 %	0	0 %
2 Lærerutb. Malmö	4	7 %	1	11 %
3 Stockholms universitet	4	7 %	1	11 %
4 Uppsala universitet	2	3 %	1	11 %
5 Linköpings universitet	3	5 %	1	11 %
6 Umeås universitet	3	5 %	0	0 %
7 Göteborgs universitet	11	19 %	0	0 %
8 Andre universitet	9	15 %	2	22 %
9 Andre høyskoler	10	17 %	3	33 %
* Annet	6	10 %	0	0 %
Sum	59	100 %	9	100 %

Fag/disiplintilknytning	59 miljøer		9 miljøer	
	antall	%	antall	%
Pedagogikk	17	29 %	3	33 %
Spesialpedagogikk	4	7 %	0	0 %
Lærerutdanning/fagdidaktikk	7	12 %	2	22 %
Psykologi	0	0 %	0	0 %
Språk/historiskfilosofiske fag	5	8 %	0	0 %
Samfunnsfag	2	3 %	1	11 %
Realfag/tekniske fag	7	12 %	1	11 %
Andre fag	5	8 %	0	0 %
Estetiske fag	1	2 %	0	0 %
Flere sammen	11	19 %	2	22 %
Sum	59	100 %	9	100 %

Antall forskere	59 miljøer		9 miljøer	
	antall	%	antall	%
en til tre	12	20 %	0	0 %
tre til seks	8	14 %	1	11 %
seks el. Flere	35	59 %	8	89 %
ikke oppgitt	4	7 %	0	0 %
Sum	59	100 %	9	100 %

Kjønn avsender/kontaktperson	59 miljøer		9 miljøer	
	antall	%	antall	%
Mann	33	56 %	5	56 %
Kvinne	22	37 %	4	44 %
Mann/kvinne	4	7 %	0	0 %
Sum	59	100 %	9	100 %

Gruppe III Miljøenes nettverk/ samarbeidskonstellasjoner	59		9	
Forskernettverk	antall	%	antall	%
Lokalt	4	7 %	0	0
Nasjonalt	10	17 %	0	0
Internasjonalt	1	2 %	0	0
Både intern. og nasjonalt	28	47 %	6	67 %
ikke oppgitt	16	27 %	3	33 %
Sum	59	100 %	9	100 %
Nettverk mellom institusjonstyper				
Universitet-universitet	4	7 %	0	0 %
universitet-høyskole	10	17 %	0	0 %
universitet-høyskole-annet	18	31 %	5	56 %
høyskole-annet	1	2 %	1	11 %
høyskole-høyskole	0	0 %	3	33 %
ikke oppgitt	26	44 %	0	0 %
sum	59	100 %	9	100 %
Nettverk mellom forskermiljø/ulike brukere				
Miljø-kommune	3	5 %	1	11 %
Miljø-faglig bruker/skole	7	12 %	1	11 %
Miljø-"omgivende samfunn"	13	22 %	2	22 %
ikke oppgitt	36	61 %	5	56 %
Sum	59	100 %	9	100 %

